

พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ และทางเดินที่เป็นสะพานทอดยาวเชื่อมต่อกับพระตำหนักชาลีมงคลอาสน์ ยืนเด่นสง่าท่ามกลางแมกไม้และสายน้ำ เก็บรักษาความทรงจำแห่งรัชสมัยของพระมหาธีรราชจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ISBN 974-8347-05-2

ราคา 99 บาท

วังงาม สนามจันทร์ บ้านแสนรัก พระมหาธีรราช เวนิสา เสนีวงศ์ฯ สำนักพิมพ์บางกอกบุ๊ค

วังงาม สนามจันทร์
บ้านแสนรัก พระมหาธีรราช

หวนสู่อดีตสมัยแห่งราชันย์ศิลปิน
ชมพระราชวังสนามจันทร์อันงามวิจิตร
แดนดินถิ่นเสน่ห์ที่พระมหาธีรราชทรงรักและผูกพันยิ่ง

เวนิสา เสนีวงศ์ฯ

วังงาม สนามจันทร์

บ้านแสนรัก พระมหาธีรราช

หวนสู่อดีตสมัยแห่งราชันย์ศิลปิน

ชมพระราชวังสนามจันทร์อันงามวิจิตร

แดนดินถิ่นเสน่ห์ที่พระมหาธีรราชทรงรักและผูกพันยิ่ง

โดย เวนิสา เสนีวงศ์ฯ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
เวนิสา เสนีวงศ์ฯ.
วังงาม สนามจันทร์ บ้านแสนรัก พระมหาธีรราช. --กรุงเทพ ฯ : บางกอกบุ๊ค, ๒๕๔๑
๑๑๒ หน้า.
๑. พระราชวังสนามจันทร์. I. ชื่อเรื่อง.
๗๒๘.๘๒๐๙๕๙๓
ISBN 974-8347-05-2

บางกอกบุ๊ค (BANGKOK BOOK)
๙/๕๙ ซอยชินเขต ๑/๓๑ ถนนงามวงศ์วาน แขวงทุ่งสองห้อง เขตดอนเมือง กทม. ๑๐๒๑๐

ที่ปรึกษา : พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ วิษณุ เอมประณีตร์ จุมพล สอนเสริม ธะวัชชัย ภาติณธุ
ที่ปรึกษากฎหมาย : ทองใบ ทองเปาว์ สุเวช จิตมหาวงศ์ สุชาติ ศุภวงศ์ อนันต์ แย้มเกษร
ผู้อำนวยการ : วินัย เฉลิมชัยวัฒน์
บรรณาธิการ : ฑิภากร บารเมษฐ์
ผู้ช่วยบรรณาธิการ : กันยาบดี
ประจำกองบรรณาธิการ : สมบัติ สุทธิจิตร ภัทรภร ไวคำนวณ รุ่งนภา ทิมหาญ
ศิลปกรรม/ภาพ : ปกรณ์เรียงพิมพ์/ศูนย์ข้อมูล
เพลท/พิมพ์ : เบอร์ลิน/นวสาร

จัดจำหน่าย : **บริษัท ไพลินสีน้ำเงิน จำกัด**

๘๓๔/๒ ซอยลาดพร้าว ๑๐๑ บางกะปิ กทม. ๑๐๒๔๐
โทร. ๗๓๑-๐๖๒๑, ๗๓๑-๐๖๒๒, ๓๗๕-๖๑๑๗
๓๗๕-๖๑๑๘, ๓๗๕-๖๔๐๘, ๓๗๕-๖๔๐๙
แฟ็กซ์ : ๓๗๕-๔๓๑๓

ราคา ๙๙ บาท

คำนำ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดปรานและผูกพันกับพระราชวังสนามจันทร์เป็นยิ่งนัก

ณ พระราชวังนี้ นอกจากเป็นที่ประทับเพื่อเปลี่ยนพระอิริยาบถด้วยความสำราญพระราชหฤทัยแล้ว ยังเป็นที่ที่พระองค์ได้ทรงพระราชกิจหลายประการ อันล้วนเป็นพระราชนิยมที่พระองค์ทรงทุ่มเทพระทัยอย่างพิเศษทั้งสิ้น เป็นต้นว่า การซ้อมรบเสือป่า การแสดงโขนหลวง ลิเก ละคร การฟ้อนรำ การกีฬาต่างๆ พระราชนิพนธ์หลายบทหลายเรื่องได้กำเนิดเกิดขึ้น ณ ที่นี่

ภายในอาณาเขตพระราชวังอันงดงาม แมกไม้นานาพันธุ์ สายน้ำอันพลิ้วไหวด้วยลมรำเพย องค์พระที่นั่งต่างๆ อิฐแต่ละก้อนไม้แต่ละแผ่น ปูนปั้นอันสลักเสลาวิจิตร นั้นล้วนดำเนินผ่านกาลเวลามาช้านาน ผ่านเหตุการณ์เรื่องราวมากมายที่คนรุ่นปัจจุบันสมควรย้อนรำลึก และศึกษาไว้

ด้วยความเคารพ
สนพ. บางกอกบุ๊ค

สารบัญ

วังงาม สนามจันทร์
บ้านแสนรัก พระมหาธีรราช

“

ก่อนที่เมืองนี้จะได้กลายเป็นเมืองที่ตั้ง
แห่งพระราชวังอันงดงามขององค์กษัตริย์
เมืองนี้เคยเป็นถิ่นที่พระองค์ทรงโปรด
และทรงสนพระทัยในชัยภูมิมาก่อนแล้ว
ครั้นโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้น ณ เมืองนี้
พระองค์ได้ทรงนำความร่มเย็นความเจริญพัฒนามาสู่ด้วย

”

ความเจริญของนครปฐม

แต่เดิมนั้นนครปฐมยังเป็นเพียงตำบลพระปฐมเจดีย์ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นและเสด็จแปรพระราชฐานมาประทับอยู่เนืองๆ แล้ว พระองค์ได้ทรงประกาศยกฐานะตำบลพระปฐมเจดีย์ขึ้น เป็นเมืองนครปฐม ด้วยเหตุผลดังนี้คือ

ที่ตำบลพระปฐมเจดีย์เป็นที่ที่มีราษฎรตั้งภูมิลำเนาทำไร่ทำนาค้าขายอยู่หนาแน่น ทั้งเป็นที่ประดิษฐานโบราณเจดีย์ อันเป็นที่นับถือของพุทธศาสนิกชนอย่างสำคัญ เมื่อถึงเทศกาลก็มีผู้ไปนมัสการ ด้วยอาการอันรื่นเริงเป็นอันมาก นับเป็นที่ประชุมอันครึกครื้นแห่งหนึ่ง กระทรวงมหาดไทยจึงให้ตั้งศาลาที่ว่าการมณฑลนครชัยศรีลง ณ ตำบลนั้น บัดนี้ได้ทรงสถาปนาพระราชนิเวศน์ขึ้น ณ ที่ตำบลสนามจันทร์ จึงได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่าพระราชวังสนามจันทร์ และได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมเพื่อพักผ่อนพระราชอิริยาบถเสมอทุกปี ก็ยิ่งจะทำให้ตำบลนั้นสมบูรณ์มั่งคั่งขึ้นอีกเป็นอันมาก จึงทรงพระราชดำริว่าสมควรที่จะยกตำบลนี้ขึ้นเป็นเมืองสำหรับมณฑลให้เป็นการถาวรต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียกตำบลนี้ว่า เมืองนครปฐมสืบไป

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จมาประทับอยู่ที่เมืองนครปฐมนี้เนืองๆ

จึงมีผลให้เมืองนี้พัฒนาขึ้นในหลายๆ ด้าน ประการแรกนั้นประชาชนชาวบ้านราษฎรชาวนครปฐมก็มีขวัญกำลังใจมากขึ้น ในการที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนกันโดยทั่ว

นับตั้งแต่ที่ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร** พระองค์ก็ทรงใส่พระทัยในกิจการสุขาภิบาลของเมืองนครปฐมนี้ ครั้นเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ก็ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติสุขาภิบาลในตำบลนครปฐม ตำบลห้วยจระเข้ ตำบลบ่อพลับ ตำบลสนามจันทร์ ท้องที่อำเภอพระปฐมเจดีย์ ซึ่งแต่เดิมยังไม่มีระบบสุขาภิบาลในบริเวณที่นั้น นอกจากนี้พระองค์ยังได้พระราชทานเงินภาษีโรงเรือนโรงร้าน ที่เก็บได้เป็นทุนในสุขาภิบาลดังกล่าว

ครั้นต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นอีกด้วย

นอกจากนั้นเส้นทางการคมนาคม และกิจการสาธารณูปโภค ไม่ว่าจะเป็นถนน สะพาน คู คลอง ทำนบ บ่อน้ำ ทางรถไฟ ล้วนได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า ด้วยเพราะพระเจ้าแผ่นดินเสด็จแปรพระราชฐานจากพระนครมาประทับ ณ พระราชวังสนามจันทร์ในเมืองนี้เป็นประจำทุกปี จึงมีผลโดยตรงที่นำความเจริญมาสู่นครปฐม

เมื่อ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงตั้งกองเสือป่า และให้มีการซ้อมรบครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่นครปฐมนั้น เป็นช่วงฤดูแล้ง ในโอกาสนี้ ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างทางรถไฟสายน้อย ตั้งแต่

พระราชวังสนามจันทร์ ถึงห้วยจระเข้ และพระประโทน อันเป็นเส้นทางในการประลองยุทธ์ของเสือป่าอีกด้วย ซึ่งประโยชน์ของทางรถไฟสายน้อยนี้ ชาวบ้านราษฎรทั่วไปก็ได้ใช้บริการของรถไฟโดยสารนี้ด้วยเช่นกัน

พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้มีการขุดคลองทำทำนบ ในอำเภอบ้านโป่ง ราชบุรี เพื่อให้ชาวนครปฐมและชาวบ้านในละแวกมณฑลนั้นได้มีอาณาเขตที่เชื่อมติดกัน และสามารถทำการกสิกรรมร่วมกันได้อย่างมีประโยชน์สูงขึ้นอีกด้วย

พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้มีการตัดถนน และถนนนั้นได้รับพระราชทานชื่อว่า ถนนทรงพล เนื่องจากเป็นเส้นทางที่ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงนำกองพลเสือป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ออกเดินทางจากค่ายหลวงสนามจันทร์ไปสู่ราชบุรีโดยผ่านบ้านโป่ง โพธาราม เจ็ดเสมียน ถนนนี้จึงได้รับการตัดขึ้นให้เป็นประโยชน์ทางด้านยุทธศาสตร์และยังเป็นทางเชื่อมโยงของ ๓ จังหวัด คือ นครปฐม ราชบุรี และเพชรบุรี ชาวบ้านราษฎรในอาณาบริเวณนี้ก็ได้รับผลประโยชน์ในการใช้เส้นทางนี้ในการขนส่งพืชผลตลอดไปอีกด้วย

คราวใดที่มีการซ้อมรบเสือป่านั้น ชาวบ้านราษฎรในอาณาบริเวณใกล้เคียงล้วนแล้วแต่ได้ช่วยเหลือเจือจุนกองเสือป่าเป็นอย่างดียิ่ง ดังเช่นในพระราชดำรัสประกาศขอบใจราษฎรชาวมณฑลนครชัยศรีและราชบุรีดังนี้

ในการที่ได้เอื้อเฟื้อต่อเสือป่า เช่น จัดที่น้ำร้อน น้ำเย็น และยาแก้โรคต่างๆ และของใช้บางสิ่งมาตั้งเลี้ยง และช่วยเหลือ ในเวลาที่

เสือป่าประลองยุทธ์ผ่านไป และพักแรม และจัดการลอยประทีปถวายทอดพระเนตร

ส่วนตัวเราเองนั้นก็เป็นที่ทราบทั่วถึงกันอยู่แล้วว่าเราได้มีความพอใจในตำบลนี้เพียงใด การที่เราได้มาสร้างวังไว้ในพระราชวังสนามจันทร์ก็เป็นพยานปรากฏอยู่แล้ว และเราได้เคยออกมาพักผ่อนร่างกายสบายที่นี่หลายครั้งหลายคราว จนรู้สึกตัวว่าเป็นชาวพระปฐมผู้หนึ่ง และเมื่อเร็วๆ นี้ เมื่อเริ่มจะจัดการสุขาภิบาลขึ้นเราก็ได้เข้านั่งในที่ประชุมพร้อมด้วยพ่อค้าและพลเมืองด้วยผู้หนึ่ง จึงทำให้รู้สึกว่าทั้งข้าราชการและพลเมือง เป็นผู้ที่ได้คุ้นเคยสนิทสนม

เพราะฉะนั้นต่อไปในกาลภายหน้า เราจะได้ตั้งใจรักษาความสนิทสนมอันนี้ไว้ให้คงอยู่อย่างเดิม และเพื่อจะให้เป็นไปได้จริงดังนี้ เราอนุญาตให้บรรดาข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวนครชัยศรีได้มีโอกาสเฝ้าตามเวลาอันควรเสมอไป

เมื่อ **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** เสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียง ๓ เดือน พระองค์เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับอยู่ที่พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ซึ่งในครั้งนี้ได้มีเหตุอันเสมือนนิมิตมงคล กล่าวคือได้มีการขุดค้นพบ แผ่นสัมฤทธิ์ รูปกระบี่ และครุฑ สำหรับติดด้ามธงกระบี่ธุช ครุฑพ่าห์ของพระมหากษัตริย์โบราณ ณ บริเวณพระประโทนเจดีย์อันเป็นปูชนียสถานอันเก่าแก่ และมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๒ รองจากองค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งอยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์อยู่ไม่ไกลนัก

หลังจากนั้นอีกเพียง ๑๐ กว่าวัน ก็ได้มีการขุดค้นพบศรโบราณ

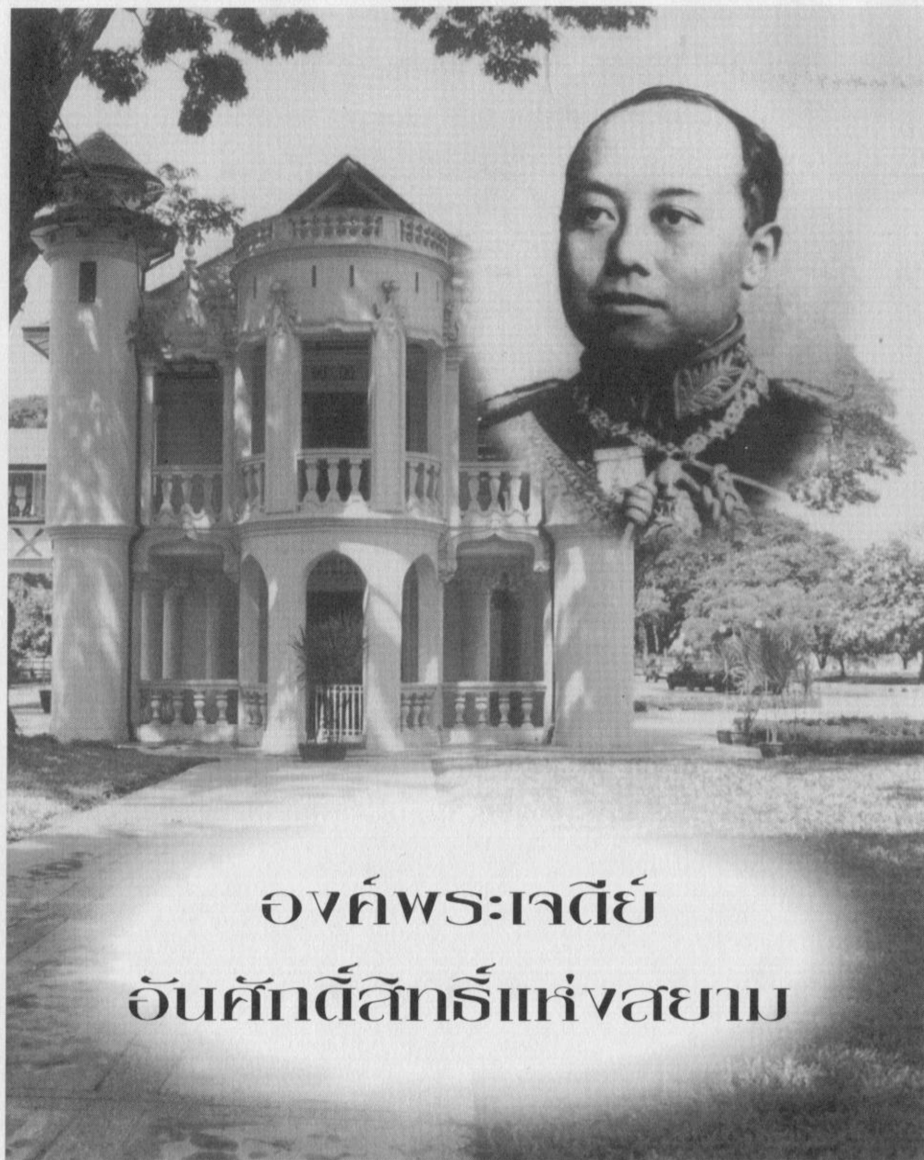

พร้อมด้วยคันสายและลูกศร มีรูปวชิระอยู่ตรงปลาย ที่อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ อันทำให้พระองค์ทรงปลาบปลื้มปีติในพระราชหฤทัย เพราะพระนามของพระองค์นั้นคือ **สมเด็จเจ้าฟ้าชายวชิราวุธ** และการที่มีผู้ขุดค้นพบแผ่นสัมฤทธิ์ รูปกระบี่ และครุฑรวมทั้งศรโบราณ อันเป็นรูปวชิระนี้ย่อมเสมือนเป็นเครื่องประดับพระบารมีของพระองค์โดยแท้ทีเดียว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพถึงเรื่องนี้ โดยจะอัญเชิญความตอนนั้นมาดังนี้

นี่ก็นับว่าเป็นโชคดีเป็นบุญนักหนาที่ของสำคัญๆ เช่น กระบี่ธุชครุฑพ่าห์ และศรโบราณนี้มาภายในปีต้นแห่งรัชสมัย นับว่าเป็นสวัสดิมงคลแก่ตัวหม่อมฉัน และพระบรมราชวงศ์จักรีทั้งสยามประเทศประชาชนที่หม่อมฉันได้รับการเป็นผู้ทำนุบำรุง ดูเหมือนมาเป็นเครื่องเตือนใจให้รู้สึกหน้าที่ของตนที่จะต้องแผ่อาญาแก่ประชาชนทั้งหลายในสยามรัฐ และจะต้องทำนุบำรุงให้ชาติดำเนินไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ให้ราษฎรได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทั่วกัน ให้ได้คงเป็นไทอยู่จึงสมนามแห่งชาติเรานี้ชั่วกัลปาวสาน

ตำนานพระปฐมเจดีย์

❋ ❋ ❋ ❋ ❋

มิปรากฏหลักฐานว่าองค์พระปฐมเจดีย์ได้ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ยุคใด พ.ศ. ใด แต่มีการสันนิษฐานว่าพระปฐมเจดีย์ได้สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัย ๕๐๐-๑,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ตั้งแต่สมัยแหลมทองของเราเป็นถิ่นฐานดั้งเดิมของชนชาติละว้า ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ในเขตนครปฐมปัจจุบัน

เรื่องราวแห่งนิมิตอัศจรรย์อันเป็นปาฏิหาริย์ ซึ่งปรากฏแก่สายตาคนทั่วไปนั้น ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือของ **เจ้าพระยาทิพากรวงศ์** เรื่องพระปฐมเจดีย์ มีความตอนหนึ่งว่า

ครั้นมาถึงวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีฉลู เบญจศก จุลศักราช ๑๒๑๕ เวลายามเศษ เห็นที่องค์พระปรางค์เป็นดวงกลมออกจากซุ้มคูหาฝ่ายอุดรทักษิณ ดวงโตเท่าผลส้มเกลี้ยงมีรัศมีสว่างขึ้นไปเบื้องบนถึงยอดนภศูลเบื้องต่ำ ถึงชั้นทักษิณเดิมแล้วก็หายไป

ในรัชสมัยของ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ได้เกิดนิมิตอัศจรรย์ขององค์พระปฐมเจดีย์ปรากฏแก่พระเนตรของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ ด้วยพระองค์เอง ๓ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ ครั้งที่ ๒ พ.ศ.๒๔๐๑ และอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘

เล่ากันว่าแต่เดิมนั้นพระเจดีย์องค์เดิมเป็นรูปทรงบาตรคว่ำ แต่

ต่อมาได้ถูกซ่อมแซมดัดแปลงไป และมีการก่อเจดีย์ใหม่ครอบองค์เดิม

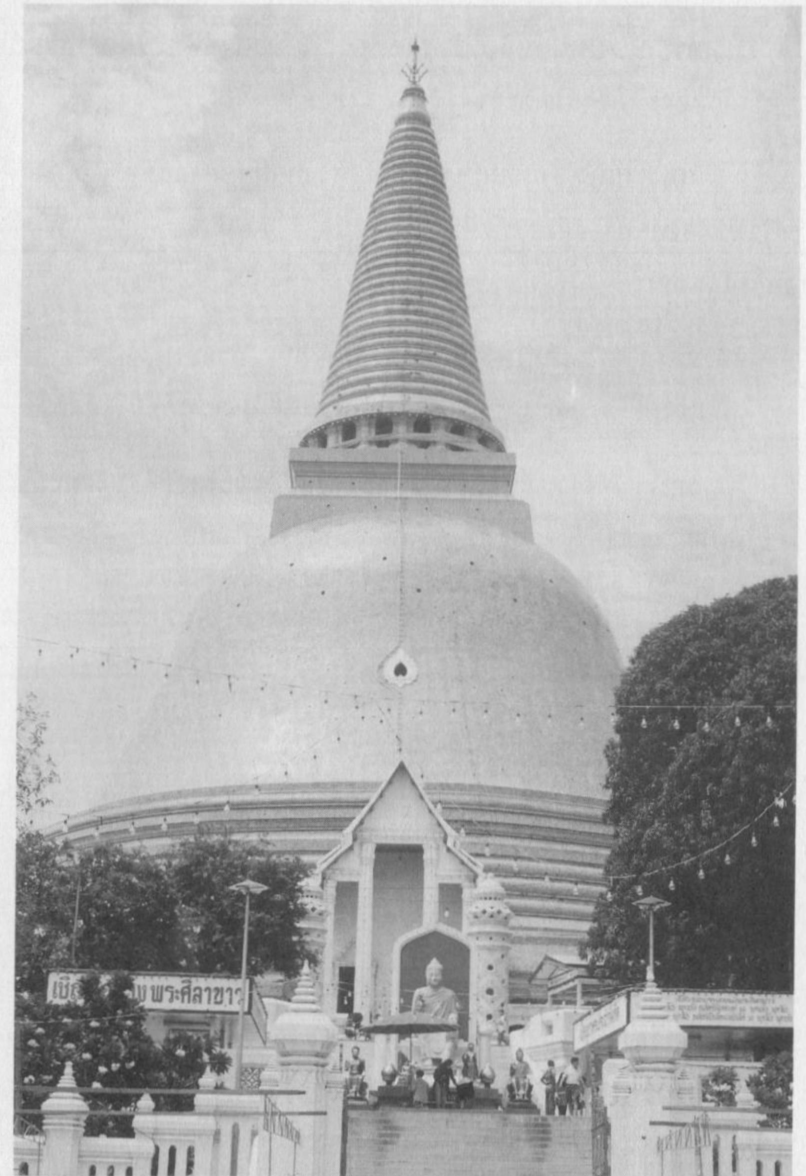
ในสมัยรัชกาลที่ ๔ **สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์** เป็นผู้ควบคุมดูแลการก่อสร้าง แต่ดำเนินไปได้เพียง ๒ ปี ท่านก็ถึงแก่พิลาลัย พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ จึงโปรดเกล้าฯ รับสั่งให้ **พระยาทิพากรวงศ์มหาโกศาธิบดี** เป็นผู้ควบคุมจัดการการก่อสร้างสืบต่อ

มีการเกณฑ์ผู้คนจำนวนมากจากเมืองสมุทรสงคราม สมุทรสาคร ราชบุรี และเมืองพนัสนิคมมาร่วมพลังร่วมแรงกันดำเนินการก่อสร้างจนกระทั่งเรียบร้อยด้วยดี หลังจากเสร็จการก่อสร้างแล้วได้มีการสมโภชอย่างครึกครื้นยิ่งใหญ่อีกด้วย

ต่อมาอิฐที่ก่อฐานองค์พระเกิดทรุดพังทลายลงเนื่องจากเกิดฝนตกอย่างหนักหน่วงต่อเนื่องกันทั้งกลางวัน กลางคืนในปีหนึ่ง **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า** จึงโปรดเกล้าฯ ให้ **พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธุ์ปิยพรหมจรรย์ธรรมวรยุติ** เป็นผู้ออกแบบแผนผังขึ้นใหม่ ขณะนั้น **กรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธุ์** ทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศการออกแบบแผนผังใหม่นี้ **กรมขุนราชสีหวิกรม** เป็นผู้ร่วมออกแบบด้วย โดยรูปร่างและทรวดทรงองค์พระแปลงไปจากองค์พระแต่เดิม คือไม่เป็นทรงบาตรคว่ำแต่เป็นทรงระฆังคว่ำ มีพุทธบัลลังก์เป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อนบนรูประฆัง มียอดเป็นนภศูลและมหามงกุฎสวมไว้อย่างงดงาม อลังการเป็นยิ่งนัก

ขนาดส่วนสูงขององค์พระปฐมเจดีย์จากฐานขึ้นมาถึงยอดได้ประมาณ ๓ เส้น ๑ คืบ ๖ นิ้ว ตลอดรอบฐานนั้นวัดได้ ๕ เส้น ๑๗ วา ๓ ศอก

พระปฐมเจดีย์ (ในปัจจุบัน)

กระเบื้องเคลือบสีเหลืองสดที่ประดับทั่วองค์พระนั้นสะท้อนวับวาววราวทองคำต้องแสงตะวัน

รอบฐานทั้ง ๒ ชั้นเป็นชานหินรูปวงกลมล้อมรอบที่ฐานขององค์พระมีวิหารทิศทั้ง ๔ วิหารที่ชั้นบนและชั้นล่าง โดยมีวิหารคดเชื่อมติดต่อกันโดยตลอด

แต่ละวิหารนั้นมีพระพุทธรูปปางต่างๆ ประดิษฐานไว้โดยเพิ่งสร้างขึ้นไว้โดยมีพระบรมราชโองการของ **สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง**

รอบๆ องค์พระปฐมเจดีย์ทั้งข้างบนและข้างล่างทั่วบริเวณนั้นมีต้นไม้ปลูกประดับไว้อย่างงดงาม อีกทั้งยังมีหอระฆังรอบชั้นบน

ต้นไม้ที่ปลูกทั่วบริเวณชั้นล่างนั้นล้วนมีความหมายและความสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ต้นโพธิ์ ต้นเกด ต้นกร่าง ต้นหว้าและต้นรัง

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว** โปรดให้สร้างพระอุโบสถซึ่งค้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ โดยผู้ออกแบบคือ **สมเด็จกรมพระยานริศรานุวัติวงศ์**

พระอุโบสถงดงามมากมีใบเสมาเป็นหินอ่อนทั้ง ๔ มุม สลักเป็นรูปท้าวจตุโลกบาล มีพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทปางปฐมเทศนาประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถด้วย พระพุทธรูปนี้ได้มาซึ่งวัดพระเมรุเป็นพระพุทธรูปงดงามด้วยศิลปะสมัยทวาราวดี

พระคาถาที่ขุดได้บริเวณพระปฐมเจดีย์เป็นอักษรพราหมณ์ มี

ท่านผู้เชี่ยวชาญได้อ่านเป็นภาษาบาลีได้ดังนี้

"เย ธมฺมา เหตุป ปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต อาห เตสัญจ์โย นิโรโธ เอวํ วาที มหาสมโณ"

แปลได้ความว่า "ธรรมทั้งหลายใดๆ ย่อมไหลมาแต่เหตุทั้งสิ้น เมื่อเหตุดับแล้วธรรมทั้งปวงนั้นก็ดับสูญ" สมเด็จพระมหาสมณะมีพระพุทธฎีกาตรัสดังนี้"

ประมาณเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ในสมัยรัชกาลที่ ๙ ได้มีการบูรณะพระปฐมเจดีย์ครั้งใหญ่เนื่องจากองค์พระย่อมสึกกร่อนชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา

องค์พระปฐมเจดีย์นับเป็นพระเจดีย์องค์ใหญ่ที่สุดของสยามประเทศตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า พระอรหันต์ และสาวก ๒ องค์คือ **พระโสณะเถระ** กับ **พระอุตตระเถระ** ได้เข้ามาเผยแผ่ประกาศพระพุทธศาสนาในสยามประเทศ ซึ่งแต่เดิมเรียกกันว่า ดินแดนสุวรรณภูมิ และท่านเถระทั้ง ๒ พระองค์นี้ได้อัญเชิญพระสารีริกธาตุหรือพระอัฐิของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ที่ดินแดนส่วนหนึ่งซึ่งนับเป็นดินแดนที่เก่าแก่ในสุวรรณภูมิ คือบริเวณที่เป็นเมืองนครปฐมนี้เอง

ท่านเถระพระโสณะ และ **พระอุตตระ** ก็ได้ให้ทำการก่อสร้างเจดีย์ขึ้นไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน เป็นที่เคารพสักการะของผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนสืบต่อไปในภายหน้า

พระร่วงโรจน์ฤทธิ์ฯ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์
รัชกาลที่ ๖ ทรงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ พระวิหารด้านทิศเหนือ

คนไทยทั้งปวงตั้งแต่ครั้งโบราณตลอดจนองค์พระมหากษัตริย์แห่งสยามทุกพระองค์ล้วนเคารพและเสด็จไปสักการะองค์พระปฐมเจดีย์ที่นครปฐมทุกๆ รัชกาล

องค์พระปฐมเจดีย์ได้เคยแสดงอภินิหารอัศจรรย์ให้ปรากฏเป็นที่เลื่องลือหลายครั้ง

พระอภินิหารอันศักดิ์สิทธิ์ ได้ปรากฏขึ้นเฉพาะพระพักตร์ของรัชกาลที่ ๔ และปรากฏครั้งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕

ครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นรัศมีที่สว่างพราวออกมาจากองค์พระปฐมเจดีย์อันเป็นนิมิตมหัศจรรย์ และมีมหาดเล็ก ข้าราชบริพารข้าราชการทหารทั้งปวงร่วมเห็นด้วยกับองค์พระมหากษัตริย์ ดังที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ได้ทรงเล่าไว้ดังนี้

...แลปีฉลู สัปตศก เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าพระกฐินและประทับอยู่ ๒ ราตรี ได้ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ในที่ประชุม พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการก็ได้เห็นด้วยกันมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระปีติโสมนัสรับสั่งว่าเหมือนผีหลอก ไม่รู้ที่จะว่าอย่างไรได้ เห็นจะเป็นไฟธาตุ กินอยู่ในอิฐปูนถูกน้ำฝนเข้าก็เกิดเป็นรัศมีขึ้น มีรับสั่งดังนี้ เพื่อที่จะให้คนที่ไม่ได้นับถือศาสนาพากันติเตียนได้ แต่ทองทศอางพิศมีอยู่ในฉลองพระองค์เท่าใด ก็เทออกพระราชทานเป็นส่วนกุศลจนสิ้น...

หลังจากองค์พระปฐมได้แสดงนิมิตอัศจรรย์นี้ให้ปรากฏแก่พระ

เนตรของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ แล้ว ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นอภินิหารที่ปรากฏเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์อย่างถึง ๒ ครั้ง ๒ คราด้วยกัน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่ยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น **พระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร** อยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น ก็ได้เคยทรงทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์อัศจรรย์ที่ปรากฏเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์ และยังมีข้าราชบริพาร ทหารและมหาดเล็กทั้งปวงได้ร่วมเห็นด้วยในเวลาเดียวกัน นอกจากนั้นในวันรุ่งขึ้นก็ยังเลื่องลือกันว่าชาวบ้านราษฎรในนครปฐมก็ว่าล้วนพบเห็นอภินิหารอัศจรรย์ขององค์พระด้วย

เรื่องราวแห่งอภินิหารขององค์พระปฐมเจดีย์นี้ได้ปรากฏในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้มีขึ้นเพื่อกราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ดังจะอัญเชิญมาดังต่อไปนี้

สนามจันทร์ พระปฐมเจดีย์
วันที่ ๒๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยเมื่อคืนวันที่ ๒๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘ นี้ ตรงกับขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๑ เวลาดึก ๒ ยาม กับ ๕๔ นาที ข้าพระพุทธเจ้าได้นั่งเล่นอยู่ที่เรือนสนามจันทร์ มีข้าราชการและมหาดเล็กอยู่ด้วยกันเป็นอันมาก ได้เห็นองค์พระปฐมมีรัศมีสว่างพราวออกมาทั้งองค์ ดูประหนึ่งว่าองค์พระปฐมเจดีย์ด้านตะวันตก คือด้านที่เล็งตรงสนามจันทร์นั้นทาด้วยฟอสฟอรัส

พราวเรืองๆ ตั้งแต่ใต้คอระฆังลงมาหน่อยหนึ่งตลอดขึ้นไปจนยอดมงกุฎและยังซ้ำเป็นลำรัศมีพวยพุ่งขึ้นไปอีก ประมาณ ๓-๔ วา ปรากฏแก่สายตาอย่างนี้อยู่ ๑๗ นาที แล้วรัศมีตอนใต้จากปล้องไฉนตลอดยอดก็ดับลงไปทันที เหลือสว่างอยู่แต่ตอนซ่อมะหวดลงมาอีกสักไม่ถึงกึ่งนาทีก็ดับหายไปหมด มืดแม้จะมองแต่รูปองค์พระก็ไม่เห็นถนัด ข้าพระพุทธเจ้าได้นับผู้ที่ได้เห็นในขณะนั้นตลอดจนทหารที่อยู่ยาม ๔ คน เป็นจำนวน ๖๙ คน

ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดดูตามไซแอนส์ว่าบางทีจะเป็นด้วยตอนเย็นฝนตกหนักละอองฝนจะติดค้างอยู่ที่กระเบื้อง ที่ประดับองค์พระบ้าง ครั้นตอนดึกพระจันทร์จวนตก แสงพระจันทร์สว่างพอตรงได้ระดับฐานฉากกับองค์พระปฐม จึงได้บังเกิดแสงแพรวพราวฉะนั้น ครั้นรุ่งขึ้นได้ทราบเกล้าฯ ว่าจีนรับเหมาทำศาลารัฐบาลซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกขององค์พระและชาวตลาดอีกหลายคน ซึ่งอยู่ด้านเหนือองค์พระก็ได้เห็นด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เข้าใจได้ว่ารัศมีที่ได้พราวออกทั่วองค์พระอันพ้นวิสัยที่แสงจันทร์จะทอทั่วถึงได้ หรือจะว่ามีธาตุฟอสฟอรัสอยู่ในองค์พระธาตุนั้นจะส่งแสงพราวในเวลากลางคืนได้ก็ต่อเมื่อต้องแสงอาทิตย์ในเวลากลางวันมากพอ เมื่อในเวลากลางวันก็ชอุ่ม ตอนเย็นฝนก็ตก คงไม่ใช่แสงธาตุฟอสฟอรัสแน่ จึงเป็นการจนด้วยเกล้าฯ ที่อ้างว่าแสงรัศมีนั้นเป็นด้วยเหตุไร นอกจากว่าเป็นอัศจรรย์ยิ่ง

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๕ ข้าพระพุทธเจ้าได้นิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูป มีพระนิกรมุนีเป็นประธานสวดมนต์เย็นในพระวิหารบนองค์พระ แล้วได้เดินเทียนสมโภชองค์พระ ๓ รอบ รุ่งขึ้นวันที่ ๒๖ เวลาเช้า พวกข้าราชการ

และพ่อค้าราษฎร ชาวพระปฐมเจดีย์ ได้มีความปีติยินดีช่วยกันจัดของไปด้วย และเลี้ยงพระหมดทั้งวัดพระปฐมเจดีย์เป็นจำนวนทั้งหมด ๖๘ รูป เวลาค่ำได้มีละครเรื่อง สุวรรณหงษ์ ตอนกุมพลถวายม้าฉลองคืนหนึ่งเป็นเสร็จการ เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าจึงขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า

วชิราวุธ

เมื่อ **สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง** ได้ทรงทราบความปาฏิหาริย์เช่นนี้จากลายพระหัตถ์ของพระราชโอรสแล้ว จึงได้มีพระราชบัญญัติตอบ ดังสำเนาพระราชหัตถเลขาอันจะอัญเชิญมาดังต่อไปนี้

ที่ ๑๔/๑๑๓๖

วันที่ ๒๗ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๘

ถึง มกุฎราชกุมาร

ได้รับหนังสือลงวันที่ ๒๖ เดือนนี้ว่า ได้เห็นองค์พระปฐมเจดีย์มีรัศมีสว่างพราวในคืนวันที่ ๒๔ ตุลาคม มีคนเห็นที่สนามจันทร์ ๖๙ คน และว่ามีราษฎรซึ่งอยู่อีกด้านหนึ่งก็เห็นด้วย รุ่งขึ้นได้มีการสวดมนต์และเลี้ยงพระในพระวิหารบนองค์พระ และได้เดินเทียนสมโภชนั้นได้ทราบแล้ว

เรื่องพระปฐมเจดีย์กระทำปาฏิหาริย์ตามลักษณะที่เล่ามานี้ช่าง

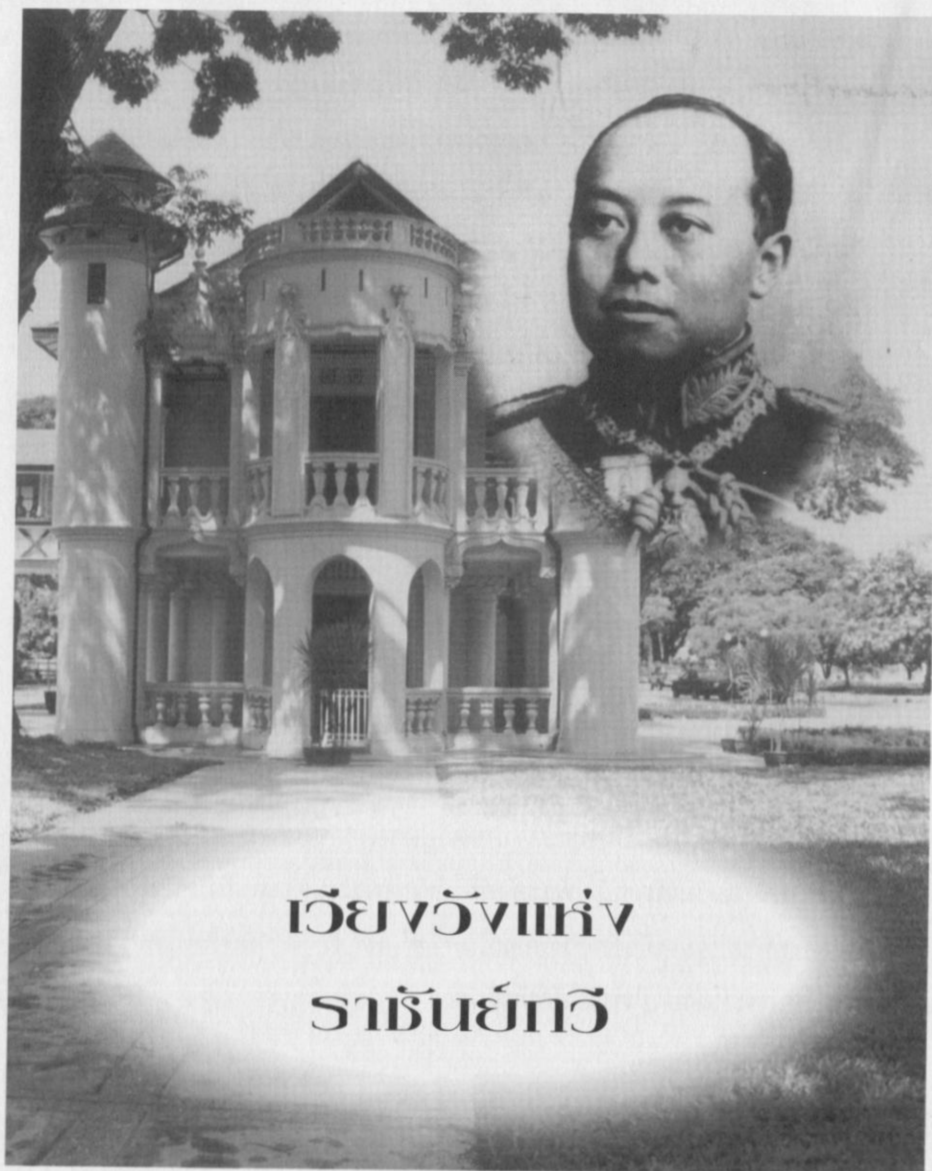

ไม่ผิดกับที่เคยเห็น ๒ คราว แต่สักนิดหนึ่งเลย เวลาที่ได้เห็นนั้นคนมากยิ่งกว่านัดมาเวลาเพียงยามเดียว กำลังเสด็จออกคนเฝ้าแน่นอยู่ก็ได้เห็นเช่นนี้ เห็นปรากฏด้วยกันหมด จึงได้มีเรื่องตรวจตรา ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พ่อเข้าใจชัดเจนลักษณะที่เล่าว่าเป็นอย่างไร เพราะเชื่อว่าได้เป็นเช่นนั้นจริงเพราะเคยเห็น แต่จะเป็นด้วยอันใด เหลือที่จะยืนยันหรือรับรองจะให้คนอื่นเห็นจริงได้ จึงไม่ได้เล่าให้ใครฟังในชั้นหลังๆ นี้ เพราะห่างจากเวลาที่ได้เห็นนั้นมาก เข้าใจว่าการที่เป็นเช่นนี้จะได้เป็นอยู่เนืองๆ แต่หากคนที่นั่นตกค่ำลงก็เข้านอนเสีย ไม่ได้สังเกตแปลกอยู่หน่อยหนึ่ง แต่ที่เวลาเป็นมักเป็นเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ เดือนยี่ เวลาเดินบกมาถึงที่นั่น หรือเสด็จออกไปหลายครั้งไม่เคยมีเลย ขออนุโมทนาด้วยในส่วนกุศลที่ได้ทำ

(พระปรมาภิไธย) ***สยามินทร์***

หลังจากครั้งแรกที่ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์อันศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระปฐมเจดีย์ในขณะที่ยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสยามมกุฎราชกุมารนี้ ต่อมาในปี ๒๔๕๗ ในรัชสมัยที่พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ครองราชย์แล้ว และเสด็จมาที่พระราชวังสนามจันทร์นี้ พระองค์ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นนิมิตปาฏิหาริย์ขององค์พระปฐมเจดีย์อีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งที่ ๒ ณ สถานที่ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งปาฏิหาริย์ทัศนัยนั่นเอง

"

ณ พระราชวังนี้เสมือนประหนึ่งเป็น 'บ้านพักร้อน'
ที่ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดปรานเป็นยิ่งนัก
ทุกปีจะเสด็จแปรพระราชฐานมาประทับเปลี่ยนพระอิริยาบถ
ทรงพระราชนิพนธ์งานต่างๆ ทรงกีฬา ทรงซ้อมรบเสือป่า
ทรงแสดงละคร ทอดพระเนตรโขน ลิเก ฯลฯ
เป็นที่สำราญพระราชหฤทัย
หลังจากทรงตรากตรำกับงานแผ่นดินมาตลอดปีแล้ว

"

ถิ่นงาม สนามจันทร์
พระราชวังของกษัตริย์นักประพันธ์

พระราชวังสนามจันทร์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระปฐมเจดีย์ ประมาณ ๒ กิโลเมตร

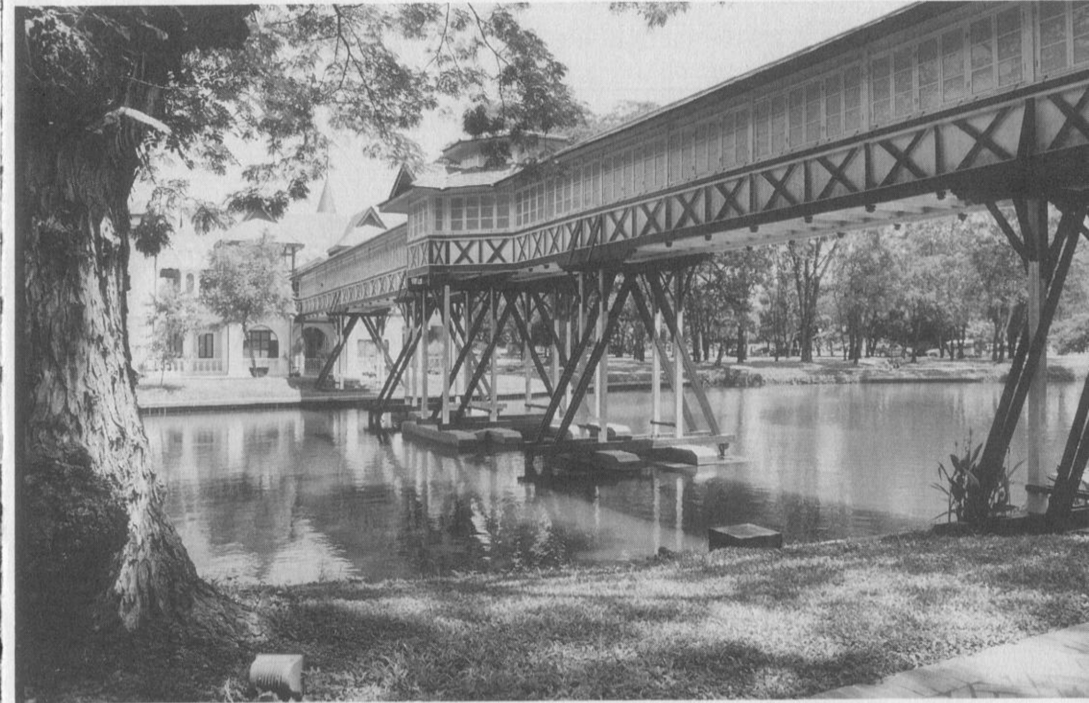
แต่เดิมนั้นบริเวณที่สร้างพระราชวังสนามจันทร์เคยเป็นวังของพระมหากษัตริย์แต่ครั้งโบราณที่ถือครองเมืองนครปฐมมาก่อน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริที่จะสร้างพระราชวังสนามจันทร์ขึ้นนอกพระนครแห่งหนึ่ง แต่มิต้องห่างไกลจากพระนครมากนัก เมื่อพระองค์เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับพักผ่อนเปลี่ยนพระราชอิริยาบถ แล้วก็สามารถเดินทางกลับพระนครได้อย่างสะดวก และเมืองนครปฐมก็เป็นถิ่นเมืองที่เหมาะสมแก่การสร้างพระราชวังตามพระราชดำริ ด้วยเพราะห่างจากกรุงเทพฯ เพียง ๕๐ กิโลเมตรเท่านั้น พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นบริเวณบ้านเนินปราสาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

เนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๘๘๘ ไร่ ๓ งาน ๒๔ วา ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ พระราชทานนามว่า **พระราชวังสนามจันทร์**

แต่เดิมนั้นเมื่อครั้งที่ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**

ทางเดินที่เป็นสะพานเชื่อมต่อระหว่างพระตำหนักชาลีมงคลอาสน์ และพระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์

ยังดำรงพระอิสริยยศเป็น **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร** พระองค์โปรดที่จะเสด็จแปรพระราชฐานไปที่นครปฐมอยู่เสมอ โดยประทับ ณ พระตำหนักบังกะโล ซึ่งเป็นพระตำหนักใกล้บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์

นอกจากความที่ทรงคุ้นเคยกับภูมิประเทศของเมืองนครปฐมแล้วยังทรงมีพระราชดำริว่าถิ่นทำเลนี้เหมาะสำหรับเตรียมพร้อมรับวิกฤตการณ์ของบ้านเมืองซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ ด้วยเพราะสยามประเทศในยุคนั้น ยังต้องระแวดระวังประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตกซึ่งนิยมล่าอาณานิคม โดยที่รอบๆ สยามของเราประเทศของเพื่อนบ้านก็ล้วนตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจไปเป็นอันมากแล้ว

ท่านจมื่นอมรดรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) ได้เขียนแนวพระราชดำริของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ในเรื่องการเตรียมแผนป้องกันประเทศชาติไว้ในเรื่องกำเนิดพระราชวังสนามจันทร์ ดังจะเชิญมาต่อไปนี้

ถ้าหากมีข้าศึกยกกองทัพเรือ แล่นเรื่อยเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาอีก ป้อมปืนของเราไม่สามารถจะป้องกันเอาไว้อยู่ เราจะทำประการใด เราก็ต้องต่อสู้ในเมืองหลวง ถ้ากำลังเราไม่พอ เราก็ถอยไปหาที่มั่น ที่มีธรรมชาติช่วยต้านทานข้าศึก ธรรมชาติที่เป็นลุ่มน้ำลำคลองเท่านั้น ที่ข้าศึกติดตามเราเข้าไปไม่ถนัด ย่อมเสียเปรียบเจ้าของท้องที่เป็นธรรมดา ถ้าติดตามเข้าไปอาจถูกลอบโจมตีจนถึงต้องระอาในที่สุด

ทรงเห็นว่าที่พระราชวังสนามจันทร์ เป็นปราการที่ตั้งอยู่ในที่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวงสมัยนั้น ถนนจากธนบุรีไปนครปฐมไม่ดี

หนทางจากธนบุรีไปนครปฐมเต็มไปด้วยคูคลองร่องสวน ทุ่งนา และป่ารกข้าศึกไม่มีวันเคลื่อนขบวนรถถังตามไปได้ ***การเดินทางจากธนบุรีไปนครปฐม ไปทางเรือ โดยอาศัยลำคลอง กับทางรถไฟทางลำคลองเล็กๆ ที่เต็มไปด้วยโคลนตมนั้น ข้าศึกย่อมตามเราไปไม่สะดวก*** *และเราเองย่อมรู้จักภูมิประเทศดีกว่า สามารถซุ่มโจมตีข้าศึกได้โดยไม่ยากนัก ส่วนทางรถไฟ เมื่อเกิดศึกก็อาจระเบิดทางรถไฟเสียได้* ***ยิ่งกว่านั้นสมมติว่าข้าศึกติดตามไปถึงนครปฐมได้อีก เรายังมีทางหนีทีไล่ได้อีกมากมาย*** *เพราะผืนแผ่นดินอันกว้างใหญ่จากนครปฐมและราชบุรี กาญจนบุรีและสุพรรณบุรี ฯลฯ ล้วนเป็นทุ่งนาป่ารก มีบ้านเรือนราษฎรอยู่เป็นหย่อมๆ ฝ่ายเราย่อมพอที่จะหาเสบียงอาหารและน้ำได้ การสู้ศึกก็ใช้วิธีการซุ่มโจมตี และหนีเข้าป่า แล้วค่อยซุ่มโจมตีใหม่ นานๆ เข้าข้าศึกก็จะระอาไปเอง*

จะเห็นว่าล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงซ้อมรบเสือป่าบริเวณจังหวัดนครปฐม และจังหวัดใกล้เคียงอยู่เป็นประจำจนตลอดรัชกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมักจะซ้อมรบเวลากลางคืนจนกระทั่งเสือป่าทั้งหลายรู้จักพื้นภูมิประเทศ และแหล่งข้าวแหล่งน้ำในท้องถิ่นแถบนี้อย่างดี

ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ เสด็จไปทอดพระเนตรที่ดินบริเวณสระน้ำจันทร์ซึ่งอยู่บริเวณหลังองค์พระปฐมเจดีย์เนืองๆ ครั้นทรงเห็นว่าชัยภูมิบริเวณนั้นงดงามอีกทั้งยังอุดมสมบูรณ์ด้วยหนองน้ำ ชาวบ้านปลูกพืชล้มลุก เช่น กล้วย สับปะรด อย่างอุดมสมบูรณ์ ทุ่งนา ทุ่งหญ้าบริเวณนั้นก็มีดงไม้ไผ่ป่า มีพืชไร่ต่างๆ พระองค์จึงโปรดเกล้าฯให้ข้าราชการผู้ใหญ่ได้ติดต่อขอซื้อที่ดินจากชาวบ้าน โดยใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เอง

และให้ราคาสูงกว่าราคาจริงเพื่อไม่ให้ชาวบ้านต้องเดือดร้อน

รายละเอียดเกี่ยวกับการซื้อที่ดิน จากบางรายที่ปรากฏมีหลักฐาน เป็นต้นว่าหนังสือศาลาว่าการมณฑลนครชัยศรีที่ ๑๐/๑๒ ลงวันที่ ๓๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) จากเจ้าพระยาสุนทรบุรีถึง **พระสุภกรวรสาส์น เจ้ากรมพระคลังข้างที่** มีข้อความดังนี้

*ด้วย **พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ** เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสด็จออกไปที่พระปฐมเจดีย์ มีรับสั่งให้ว่าให้ซื้อไร่ของจีนมีชื่อ ที่หลังองค์พระปฐมเจดีย์ ๒ ราย เพื่อที่จะได้ที่ดินเหล่านั้นสร้างพระราชวังที่หลังพระปฐมเจดีย์ ข้าพเจ้าได้ให้อำเภอไปจัดการจัดแลว่าซื้อเป็นอันตกลงราคาคือ ไร่ของจีนเจียก กว้าง ๑ เส้น ๑๓ วา ยาว ๑๙ วา ราคา ๔๐๐ บาท ไร่ของจีนหลีก กว้าง ๒ เส้น ๒ วา ยาว ๔ เส้น ราคา ๖๕๐ บาท รวม ๒ ไร่ เป็น ๑,๐๕๐ บาท ข้าพเจ้าได้ให้นายใหญ่เข้ามาขอรับเงิน ๑,๐๕๐ บาทต่อท่าน แล้วจะได้เอาไปซื้อที่ไร่ตามคำสั่งเพื่อท่านจะได้นำความกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมติอมรพันธ์ราชเลขานุการทรงทราบฝ่าพระบาท*

หลังจากที่ได้กว้านซื้อที่ดินของชาวบ้านได้เพียงพอตามพระราชสงค์แล้ว ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการก่อสร้างขึ้นในประมาณ ปี ๒๔๕๐ โดยมี **พระยาวิศุกรรมศิลปประสิทธิ์ (น้อย ศิลปี)** เป็นผู้ดำเนินการจัดการควบคุมการก่อสร้าง ครั้งนั้น **พระยาวิศุกรรมศิลปประสิทธิ์** ยังมีบรรดาศักดิ์เป็น **หลวงพิทักษ์มานพ**

พระที่นั่งพิมานปฐม

พระที่นั่งองค์แรกในพระราชวังสนามจันทร์ที่ก่อสร้างขึ้นเป็นองค์แรกนั้นคือ พระที่นั่งพิมานปฐมนี้เอง

ลักษณะสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งนี้เป็นแบบอย่างตะวันตกประยุกต์ให้เหมาะเข้ากับสภาพดินฟ้าอากาศของเมืองไทยเราที่ค่อนข้างร้อน ดังนั้นจึงปรากฏมีช่องระบายลมและระเบียงลูกกรงโดยรอบระเบียงลูกกรงนั้นงดงามด้วยลวดลายฉลุฉลักประณีตอย่างศิลปะไทย ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น มีห้องต่างๆ ซึ่งมีชื่อห้องเป็นป้ายชื่อ และปรากฏมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ ห้องบรรทม ห้องสรง ห้องบรรณาคม ห้องภูษา ห้องเสวย และห้องพระเจ้า

ห้องพระเจ้าเป็นหอพระมีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ประดิษฐานอยู่และห้องนี้ยังเป็นที่ประดิษฐานเศวตฉัตรด้วย และบนผนังห้องพระเจ้ามีภาพเทพประณม ซึ่งเป็นภาพเทวดา มนุษย์ ครุฑ และนาคประนมมือ และสำหรับที่มาของภาพนี้ได้ปรากฏหลักฐานอยู่ในพระราชหัตถเลขาของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ เรื่องสมโภชพระปฐมเจดีย์ พ.ศ. ๒๔๕๓ ดังจะอัญเชิญความตอนนั้นมาดังต่อไปนี้คือ

เมื่อขึ้นไปสวดมนต์ฉลองจึงได้ปรึกษากับเจ้านายที่เสด็จไปด้วยก็ช่วยกันคิดการที่จะเขียนผนัง เทพประณมที่เห็นอยู่เดี๋ยวนี้ แต่งตัวตาม

แบบเทวดาและมนุษย์ที่ปรากฏในชั้นศิลาต่างๆ ที่ขุดได้ในบริเวณใกล้ๆ พระปฐมเจดีย์ เป็นแบบแต่งตัวอย่างไทยของเราแท้ได้ตกลงมอบหมาย ***หลวงเดชนายเวร (จันทร์ จิตรกร)*** *เป็นแม่กองควบคุมช่างเขียน ก่อนที่จะไปลงมือเขียนผนังพระวิหารหลวงได้ให้พวกช่างลองเขียนภาพที่ผนังหอพระในพระที่นั่งสนามจันทร์ก่อน ภาพลองมือจึงปรากฏอยู่ในหอพระที่นั่งพิมานปฐมจนถึงกาลบัดนี้*

นอกจาก **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** จะประทับที่พระที่นั่งพิมานปฐมนี้แล้ว ณ พระที่นั่งองค์นี้ ยังเป็นที่ทรงพระอักษรที่เสด็จออกขุนนางที่รับแขกเมืองและเสด็จออกให้ราษฎรเข้าเฝ้าเป็นส่วนมากกว่าพระที่นั่งองค์อื่นๆ

พระที่นั่งอภิรมย์ฤดี

พระที่นั่งองค์นี้เป็นขนาดย่อมๆ อยู่ทางด้านทิศใต้ขององค์พระที่นั่งพิมานปฐมแต่ติดต่อกันมีลักษณะเป็นตึก ก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น เช่นเดียวกัน โดยรอบมีช่องระบายลมและระเบียงลูกกรงฉลุฉลักประณีตงดงามนัก

พระที่นั่งวัชรีรมยา

พระที่นั่งองค์นี้มาสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ลักษณะเป็นพระที่นั่งทรงไทยแท้วิจิตรงดงามตระการตาเป็นอันมาก หลังคามุงกระเบื้องเคลือบเป็นหลังคา ๒ ชั้น คล้ายอย่างหลังคาในพระบรมมหาราชวังมีคันทวย ช่อฟ้าใบระกา นาคสะดุ้ง และหางหงษ์ มีมุขเด็ดทางทิศใต้ หน้าบันมุขเด็ดแกะสลักเป็นเข็มวชิราวุธ อยู่ภายใต้วงรัศมีมีกรอบล้อมรอบงดงามละเอียดอ่อน พร้อมด้วยลายกนก ลงรักปิดทอง ทั่วพื้นบริเวณนี้ประดับไปด้วยกระจกสีน้ำเงิน มีสาหร่ายรวงผึ้งห้อยลงระหว่างเสาหน้ามุขงดงามวิจิตรนัก หน้าพระที่นั่งมีชานชาลา ทอดยาวออกมาจรดกับชานชาลาของพระที่นั่งพิมานปฐมอีกด้วย

ด้านตะวันออกของพระที่นั่งนี้หน้าบันเป็นรูปช้างเอราวัณ มีสัป-คับลายทองบนหลังตามแบบช้างทรงกษัตราธิราช ด้านในมีเข็มวชิราวุธล้อมรอบด้วยลายกนกลงรักปิดทอง พื้นกรุกระจกสีน้ำเงิน เช่นเดียวกัน

พระทวารและบัญชร ทั้ง ๒ ชั้นของพระที่นั่งองค์นี้ มีลักษณะคล้ายเรือนแก้ว คือมีบันแถลงเสียบไว้ด้วยยอดวชิราวุธ ภายในมีเลข ๖ อยู่ในลายพิจิตรเลขาเป็นมหามงกุฎมีลายกนกลงรักปิดทองล้อมรอบบนพื้นที่ประดับตกแต่งด้วยกระจกสีน้ำเงิน

พื้นเพดานชั้นบนของพระที่นั่งองค์นี้ ทาด้วยสีแดงสดเข้มมีดอก

ดวงประดับประดาละเอียดอ่อนช้อยงดงาม ทำด้วยไม้แกะสลักปิดทอง ส่วนเพดานชั้นล่างนอกจากทาสีแดงสดและปิดทองฉลุเช่นเดียวกันแล้ว ยังแตกต่างกันที่ลายฉลุนั้นเป็นดาวประดับ

ณ พระที่นั่งวัชรีรมยานี้ ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ โปรดที่จะเสด็จมาประทับเป็นครั้งเป็นคราวและโดยมากใช้เป็นที่ทรงพระอักษร

ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี ๒๔๖๒ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** เสด็จมาทรงซ้อมรบเสือป่าที่บ้านโป่ง โพธาราม และเสด็จกลับมาประทับ ณ พระที่นั่งวัชรีรมยาในพระราชวังสนามจันทร์นี้ ๑ คืน ก่อนจะแปรพระราชฐานไปประทับ ณ สวนนันทอุทยาน นานถึง ๑ เดือน จากนั้นเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับที่พระราชวังสนามจันทร์ และประทับที่พระที่นั่งวัชรีรมยาองค์นี้นาน ๑ สัปดาห์ ก่อนเสด็จพระราชดำเนินกลับพระนคร

พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์

พระที่นั่งองค์นี้เป็นเสมือนท้องพระโรง เป็นพระที่นั่งโถงใหญ่เชื่อมต่อกับพระที่นั่งวัชรีรมยา

หลังคานั้นตกแต่งประดับประดาคล้ายอย่างพระที่นั่งวัชรีรมยา รายละเอียดขององค์พระที่นั่งนี้มีปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พ.ศ. ๒๔๕๕ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีชวด ดังจะอัญเชิญมาต่อไปนี้

เวลาเช้า ๓ โมง ๕๐ นาที ได้พระฤกษ์ทรงเทเงินหล่อพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา พร้อมด้วยเจ้านายข้าราชการและทรงยกช่อฟ้าพลับพลาโรงละคร ซึ่งโปรดให้แก้ไขเป็นพระที่นั่งพระราชทานนามว่าพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ หน้าบันพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์อยู่ทางทิศเหนือ เป็นรูปหลักท้าวอมรินทราธิราชประทานพร ประทับอยู่ในพิมานปราสาทสามยอด พระหัตถ์ขวาทรงวชิระ พระหัตถ์ซ้ายประทานพรแวดล้อมด้วยบริวาร ประกอบด้วยเทวดา และมนุษย์ ๕ หมู่ ท้องพระโรงพระที่นั่งยกสูงจากพื้นดินประมาณ ๑ เมตร มีอัฒจันทร์ ๒ ข้างด้านต่อกับพระที่นั่งวัชรีรมยา มีพระทวารเปิดถึงกัน ๒ ข้าง ซุ้มพระทวารทั้ง ๒ และซุ้มพระบัญชรใกล้ๆ พระทวารทั้ง ๒ ข้างแกะสลักเป็นรูปกีรติมุข ลงรักปิดทองภายในพระที่นั่งโดยรอบ มีเสานางจรัล แบ่งเขตท้องพระโรงกับเฉลียง

ส่วนที่เป็นเฉลียงลดชั้นต่ำลงมา ๒๐ เซนติเมตร เสานางจรัลนั้นลักษณะเป็นทรง ๘ เหลี่ยม เช่นเดียวกับ เสาในพระที่นั่งวัชรีรมยา ทำเป็นลายกลีบบัวจงกลโดยรอบตลอดทั้งต้น เพดานพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ มีลักษณะเช่นเดียวกับเพดานชั้นล่างพระที่นั่งวัชรีรมยา เพดานสีแดงเข้มปิดทองฉลุ เป็นลายดาวประดับ มีโคมขวดห้อยอย่างงดงาม

นอกจากจะเป็นพระที่นั่งไว้สำหรับประชุมเสือป่าแล้ว ยังใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ การซ้อมโขน และเล่นโขน หรือละครต่างๆ ในโอกาสสำคัญๆ ก็ได้มีขึ้นที่พระที่นั่งองค์นี้

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๖ เวลาบ่าย ๔ โมง พระราชทานเหรียญตราแก่นายทหารและทรงประกอบพิธีถือน้ำแก่ทหาร และเสือป่า

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๖ เวลายามเศษ เสด็จทอดพระเนตรละครเรื่องพญาราชวังสัน ซึ่งกรมโขนหลวงเล่นสมโภชพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา

วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๕๗ พระราชทานพระบรมราโชวาทเรื่องประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรมแก่ทหารและเสือป่า

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๖๕ เวลา ๙.๕๐ ล.ท. มีเลี้ยงพระราชทานแก่ **พระอินทราณี** เนื่องในวันเกิด ประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยเจ้านายข้าราชการ มีพระราชดำรัสว่าวันนี้จะได้ทรงหลั่งพระมหาสังข์แก่พระอินทราณี และสถาปนาขึ้นเป็น **พระวรราชชายาเธอ พระอินทรศักดิ์ศจี**

เทวาลัยคเณศร์

เป็นศาลเทพารักษ์สำหรับพระราชวังสนามจันทร์ ในเทวาลัยนี้ประดิษฐานพระพิฆเนศวรหรือพระพิฆเนศ เทพเจ้าผู้มีเศียรเป็นช้าง เคารพนับถือกันว่าเป็นเทพแห่งศิลปะวิทยาการการประพันธ์และเป็นผู้ขจัดอุปสรรคทั้งมวล

เทวาลัยนี้ตั้งอยู่ที่สนามหญ้าหน้าพระที่นั่งในการอัญเชิญเทวรูปมาประดิษฐานที่เทวาลัยนี้ได้ปรากฏอยู่ เชิญเทวรูปประดิษฐานยังหอแก้วพระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งได้มีการคำนวณหาพระฤกษ์ของโหรหลวง ดังจะเชิญมาต่อไปนี้

ขอประทานกราบเรียน วันเสาร์ที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๖๑ ตรงกับเดือน ๓ ขึ้น ๑ ค่ำ เวลา ๔ นาฬิกา กับ ๕๒ นาที ๕๗ วินาที หลังเที่ยงขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จทรงเจิมรูปพระพิฆเนศวรและเชิญขึ้นประดิษฐาน ณ หอแก้วเป็นปฐมฤกษ์ ไปจนถึงเวลา ๕ นาฬิกา กับ ๔๐ นาที ๕๗ วินาที หลังเที่ยง เป็นที่สุดแห่งพระฤกษ์

เป็นที่ตระหนักดีทั่วไปอยู่แล้วว่า ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงเป็นกษัตริย์ศิลปิน พระองค์โปรดปรานศิลปะวิทยาการการประพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นโคลง ฉันท์ กาพย์ หรือเรื่องสั้น นวนิยาย การแปล กล่าวได้ว่าศิลปะวรรณศิลป์ วรรณกรรมทุกแขนงล้วนทรงโปรดปรานและมีพระอัจฉริย-

ภาพล้ำเลิศในการพระราชนิพนธ์เป็นยิ่งนัก ดังนั้นพระองค์จึงทรงโปรดให้สร้างเทวาลัยคเณศร์ เพื่อบวงสรวงบูชาและเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยให้ถือเป็นศูนย์กลางของพระราชวังสนามจันทร์เลยทีเดียว

ศาลาธรรมมุเทศน์โอฬาร

ศาลานี้เป็นธรรมศาลาของพระราชวังสนามจันทร์ ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นหอประชุมเสือป่าและอบรมเสือป่า ซึ่งทุกๆ ปีจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และบางครั้งการประชุมที่พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์มิสามารถจุเสือป่าได้อย่างพอเพียง จึงมีการประชุมขึ้นที่ศาลานี้

พระที่นั่งปาฏิหาริย์ทัศไนย

พระที่นั่งนี้มีพระนามตามความเป็นมา เนื่องจากล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ได้เคยทอดพระเนตรนิมิตอัศจรรย์แห่งองค์พระปฐมเจดีย์ เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๒ ก่อนที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์ และต่อมาทรงทอดพระเนตรอีกครั้งหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้วพระองค์จึงโปรดให้สร้างพระที่นั่งนี้ขึ้นบนชานชาลาชั้นบนระหว่างพระที่นั่งพิมานปฐม กับพระที่นั่งวัชรีรมยา

พระที่นั่งองค์นี้เป็นองค์เล็กเป็นที่สำหรับประทับทอดพระเนตรพระปฐมเจดีย์โดยเฉพาะ

เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๖ แล้วประมาณปี ๒๔๗๐ กระทรวงวังได้ลื้อพระที่นั่งนี้มาปลูกไว้บนชานชาลาหน้าพระที่นั่งพุทไธศวรรย์ ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์

พระตำหนักนี้มีสถาปัตยกรรมแบบโรแมนติก ผสมผสานกับสไตล์ของปราสาทแบบเรอเนซองส์ของฝรั่งเศส กับอาคารสไตล์ ฮาล์ฟ ทิมเบอร์ (HALF TIMBERED) ของอังกฤษ

พระตำหนักนี้จึงงดงามโดดเด่นเป็นยิ่งนัก ตัวตำหนักตั้งอยู่ทางทิศใต้ของสนามใหญ่ ซึ่งมีอนุสาวรีย์ย่าเหลตั้งอยู่ด้านหน้าพระตำหนักนี้ด้วย

พระตำหนักนี้เป็นลักษณะ ๒ ชั้น หลังคามุงกระเบื้องสีแดง ชั้นบนมีเพียง ๒ ห้อง ชั้นล่างมีเพียง ๒ ห้อง มีระเบียงโดยรอบทั้ง ๓ ด้านของตัวตำหนักทั้ง ๒ ชั้น

พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์งดงามด้วยสีไข่ไก่และสถาปัตยกรรมอันงดงาม ละเมียดละไม คล้ายปราสาท ด้วยเพราะมีเสาใหญ่ทรงกลมคล้ายเสาหอคอยของปราสาทในเมืองฝรั่งโบราณ ทางเข้าก็เป็นรูปโค้ง และยังมีเฉลียงรูปครึ่งวงกลมงามแปลกตา

แต่แรกพระตำหนักนี้มีชื่อว่า **พระตำหนักเหล** อันเป็นคำสั้นๆ ที่ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงตรัสเรียก ย่าเหล สุนัขแสนรู้ตัวโปรดของพระองค์

ย่าเหล นี้มาจากภาษาอังกฤษคือ JARLET เป็นชื่อของผู้ที่เสียสละเพื่อลูกและเพื่อนในบทละครเรื่อง MY FRIEND JARLET ของ ARNOLD GOLDSWORTHY และ E.B. NORMAN ซึ่งล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่เป็นภาษาไทย และพระราชทานชื่อเรื่องว่า เพื่อนตายและมิตรแท้ คำว่า ชาลี ในชื่อพระตำหนักนี้ ก็มาจากคำว่า ย่าเหล หรือ JARLET นั่นเอง

ในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ลงวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๔๕๓ ได้มีรายละเอียดของพระตำหนักเหลนี้ด้วย ดังจะอัญเชิญความตอนนั้นมาต่อไปนี้

เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จไปประทับที่ตำหนักเหลทอดพระเนตรการกรีฑา ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๔๕๘ มีประกาศในราชกิจจานุเบกษาเรื่องประกาศพระราชทานนามพระตำหนักที่พระราชวังสนามจันทร์ในเมืองนครปฐมว่าด้วย พระตำหนักองค์หนึ่งที่พระราชวังสนามจันทร์เมืองนครปฐมตามที่โปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่าพระตำหนักเหลมานั้น บัดนี้ได้โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นใหม่แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

เมื่อพระตำหนักนี้ได้สร้างขึ้นเสร็จแล้วได้มีงานขึ้นพระตำหนักเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๖๐ ตรงกับวันอาทิตย์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๓ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

เวลา ๑๔.๐๐ ล.ท. เสด็จพระที่นั่งสามัคคี พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นายเสือป่าชั้นนายหมวด นายกองแล้ว เสด็จประทับบนพระตำหนักชาลี ซึ่งตกแต่งไฟสำหรับพิธีที่จะขึ้นในวันนี้ เวลา ๘.๐๐ ล.ท.

ประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยนายเสือป่าชั้นผู้ใหญ่ เสด็จประทับทอดพระเนตรละครที่ข้าราชการ มณฑลนครชัยศรี เล่นถวายที่พระที่นั่งสามัคคี เวลาปิดฉากมีคนชาติพม่าออกมาเตะตะกร้อถวายสลับฉากทุกฉากไป เตะได้ถึง ๖ ลูก งานขึ้นตำหนักนี้มีหนังฉาย งิ้ว และลิเก ๒ โรง เวลา ๔.๐๐ ก.ท. เสด็จขึ้น

ตำหนักนี้ได้เป็นพระตำหนักที่โปรดปรานของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ในช่วงปลายรัชกาลนับตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๕๘ เป็นต้นไป หากเมื่อเสด็จพระราชวังสนามจันทร์คราวใด โปรดที่จะเสด็จมาพัก ณ พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์ อยู่เป็นประจำ และได้ประกอบพระราชกรณียกิจ ณ พระตำหนักนี้เป็นอันมาก ดังเช่น

วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๖๐ โปรดพระราชทานสัญญาบัตรแก่ข้าราชการกระทรวงยุติธรรมและโปรดให้ราชทูตสยาม ณ สำนักเดนมาร์ก เชิญตราจักรไปพระราชทานแก่ ***พระยุพราชเจ้าคริสเตียนมกุฎราชกุมาร*** *แห่งเดนมาร์ก*

วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๔๖๓ โปรดให้พวกจำอวด กองเสือพรานกับพวกราชนาวีมาว่า ลิเก ลำตัด ที่ประทับพระตำหนักชาลี

วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๔๖๓ ประทับทอดพระเนตรฟุตบอลระหว่างกรมเสือป่าม้าหลวง กับกรมเสือปลาพรานหลวง ณ สนามหญ้าหน้าพระตำหนักชาลีโปรดให้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาเฝ้าในการที่เสด็จกลับจากตรวจราชการ มณฑลภาคพายัพ กับโปรดให้ ***สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัย*** *กับ* ***พระชายา กรมหลวงสวัสดิ์*** *กับ* ***พระชายา***

และ ***หม่อมเจ้าภราไดย*** *โอรส* ***พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์*** *ฯลฯ เฝ้ากราบถวายบังคมลาไปประเทศยุโรปในวันนี้ด้วย*

เกี่ยวกับพระตำหนักชาลีมงคลอาสน์นี้ **ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล** ได้ทรงเขียนเล่าไว้ถึงเรือนสีเทา และเรือนแพที่อยู่หลังตำหนักนี้ดังนี้

ข้าพเจ้าใช้ห้องนั้นเก็บข้าวของและรับประทานอาหาร นอนในแพที่อยู่หลังพระตำหนักนั้นและทำงานที่ชั้นล่างของพระตำหนัก งานส่วนใหญ่เกี่ยวกับการออก วารสาร ดุสิตสมิต รายสัปดาห์

พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์
ตำหนักทรงปราสาทสถาปัตยกรรมโรแมนติคที่ยืนสง่างามใกล้หมู่ไม้
เป็นอีกมุมหนึ่งซึ่งเพิ่มมนต์เสน่ห์ให้พระราชวังสนามจันทร์

ทางเดินที่เป็นสะพานสวยทอดยาวจากพระตำหนักชาลีมงคลอาสน์
ไปสู่อีกพระตำหนักหนึ่ง วังงามสะท้อนเงาอยู่ในพลิ้วน้ำท่ามกลางหมู่ไม้
เป็นบรรยากาศอันเปี่ยมเสน่ห์ยิ่งนัก

พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์

พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์

พระตำหนักนี้เป็นสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาสสิกแบบตะวันตก เป็นพระตำหนักไม้ ๒ ชั้น เสาไม้นั้นกลมและสลักเสลางดงามตระการตาเป็นยิ่งนัก ตัวพระตำหนักทาด้วยสีแดงมีสะพานจากชั้นบนทางด้านของพระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ สะพานที่ทอดยาวนี้มุงด้วยกระเบื้องตลอดสะพานมีหน้าต่างกระจก ทั้ง ๒ ข้าง ตลอดความยาวของสะพานที่ทอดยาวข้ามหนองน้ำไปจรดชั้นบนที่ด้านหลัง ของพระตำหนักชาลีมงคลอาสน์

ที่มาของชื่อพระตำหนักนี้ คำว่า มารี มาจากชื่อ **มารี เลอรูซ์** (MARIE LEROUX) อันเป็นชื่อลูกสาวของ **JARLET** ในบทละครเรื่อง MY FRIEND JARLET ของ ARNOLD GOLDSWORTHY และ E.B. NORMAN ที่ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่เป็นภาษาไทย ส่วนคำว่า รัต นั้น มาจากคำว่า รต ในภาษาบาลี ซึ่งแปลว่า สีแดง (ชื่อมารี ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ได้พระราชทานให้เป็นชื่อสุนัขเพศเมียอีกตัวหนึ่งของพระองค์อีกด้วย)

พ.ศ. ๒๔๖๖ มีการเดินสายไฟฟ้า และต่อท่อน้ำ ที่พระตำหนักนี้

พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์นี้เป็นที่พักของ **พระยาอนิรุทเทวา** ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้ามหาดเล็กห้องพระบรรทม

พระตำหนักทับแก้ว

พระตำหนักนี้มีขนาดเล็กกะทัดรัดเป็นตึก ๒ ชั้น ตั้งอยู่ที่เชิงสะพานสุนทรถวาย

ในพระตำหนักนี้มีเตาผิงและมีปล่องไฟบนหลังคา เหมือนบ้านแบบตะวันตกด้วย

ภายในห้องกลางชั้นบนมีหินอ่อนสีขาวอยู่เหนือเตาผิง มีภาพพระบรมฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นภาพเขียนลักษณะเป็นลายเส้น เขียนด้วยดินสอดำ สันนิษฐานกันว่าเป็นฝีพระหัตถ์ของ **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**

พระตำหนักทับแก้วนี้เป็นเสมือนที่ตั้งกองบัญชาการเสือป่า กองเสนาน้อย ราบ เบา รักษาพระองค์ ในระหว่างที่มีการซ้อมรบเสือป่าด้วย

ในจดหมายเหตุราชกิจรายวันในรัชกาลที่ ๖ ได้ปรากฏพระราชกิจที่พระองค์ทรงกระทำ ณ พระตำหนักนี้ คือ

วันอังคารที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๓, พ.ศ. ๒๔๕๗ ประทับพระตำหนักทับแก้ว โปรดพระราชทานตราแก่ข้าราชการมงกุฎสี่ ๑ มงกุฎห้า ๑ เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นสี่ ๒ ชั้นห้า ๖ เหรียญราชรุจิ ๗ เหรียญจักรพรรดิ ๑ โปรดพระราชทานสัญญาบัตรแก่ข้าราชการ

วันเสาร์ที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๓๓, พ.ศ.๒๔๕๗ ประทับพระตำหนักทับแก้ว โปรดพระราชทานเหรียญราชรุจิทอง แก่ราชการ ๑

วันจันทร์ที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓ เวลา ๔.๐๐ ล.ท. เสด็จลงประทับเรือกรรเชียง ทรงตีกรรเชียงประพาสตามคลอง คู พระราชวัง แล้วเสด็จขึ้นเสวยน้ำชาที่เขาดิน ซึ่งตั้งอยู่หลังพระตำหนักทับแก้ว และเสด็จขึ้น

ครั้นเมื่อสิ้นแผ่นดินรัชกาลที่ ๖ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ นั้น ทับแก้วได้กลายเป็นที่พักของปลัดจังหวัด และได้รับการอนุรักษ์ดูแล ทะนุบำรุงอย่างดียิ่งตลอดมา จนกระทั่งเมื่อเป็นวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์วิทยาลัยแห่งแรกของมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น แต่เดิมก็มีชื่อว่าวิทยาลัยทับแก้ว เพื่อเชิดชูนามพระแก้วอันเป็นนามพระราชทานของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ แต่แรกด้วย เนื่องจากอาคารหลังแรกของวิทยาลัยนี้ได้สร้างขึ้นใกล้พระตำหนักทับแก้ว

พระตำหนักทับขวัญ

❋ ❋ ❋ ❋ ❋

พระตำหนักนี้มีสถาปัตยกรรมเป็นเรือนไทยที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง

พระยาวิศุกรรมศิลปประสิทธิ์ (น้อย ศิลปี) เป็นผู้ที่ทำการออกแบบควบคุมการก่อสร้างโดยสร้างขึ้นคู่กับพระตำหนักทับแก้วอันเป็นตึกแบบฝรั่ง

พระตำหนักทับขวัญเป็นกลุ่มเรือนไทย ๘ หลัง

เรือนไทยหลังใหญ่ ๔ หลัง หันหน้าเข้าหากัน ทั้ง ๔ ทิศ ประกอบด้วยหอนอน ๒ หอ และเรือนโถง และเรือนครัวหลังเล็ก ๔ หลังอยู่ที่มุมทั้ง ๔ มุม คือหอนก เรือนคนใช้และเรือนเก็บของ ตรงกลางพระตำหนักเป็นชานกว้าง ปลูกต้นจันทน์ต้นใหญ่ที่กลางชานนี้ด้วย

พระตำหนักทับขวัญ เป็นเรือนไม้ฝากระดานหลังคามุงจาก ส่วนบริเวณนอกชานกว้างทำด้วยไม้สักล้วน ฝาเรือนเป็นฝาปะกันกรอบลูกฟัก ฝีมือประณีตเชิงชายละม้ายค้ำยันสลักเสลางดงามด้วยศิลปะไทยที่อ่อนช้อยละเมียดละไมนัก

ต้นจันทน์ ต้นจำปี นางแย้ม นมแมว ที่ปลูกอยู่โดยรอบพระตำหนักนี้ยิ่งเพิ่มเสน่ห์ของเรือนไทยให้ยิ่งงดงามเป็นอันมากอีกด้วย

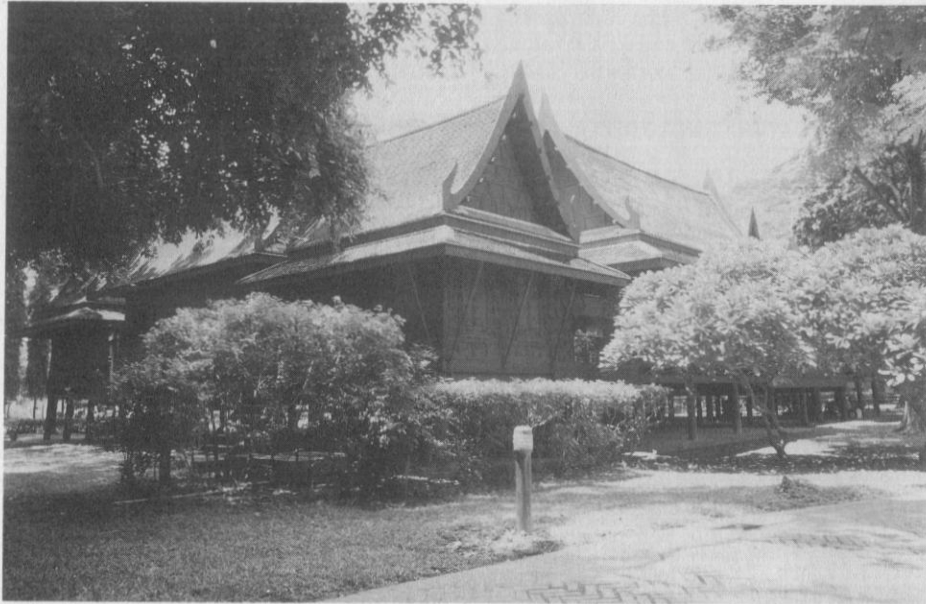
พระราชพิธีเฉลิมฉลองพระตำหนักทับขวัญนี้ ได้มีขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๔๕๔ ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีกุน งานพิธีนี้ปรากฏในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ดังนี้คือ

วันนี้โปรดให้มีการเฉลิมตำหนัก ซึ่งโปรดให้ปลูกเรือนอย่างไทยขึ้นหมู่หนึ่งที่พระราชวังสนามจันทร์ เสร็จแล้วทรงขนานนามว่า ตำหนักทับขวัญ และโปรดให้จัดการโกนจุก นายหยุด มหาดเล็ก ที่ตำหนักนี้ด้วย เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จลงประทับตำหนักทับขวัญ โปรดเกล้าให้เจ้าหมื่นสรรเพ็ช เป็นผู้สวมมงคลแก่นายหยุด และโปรดให้เดินกระบวนแห่นายหยุดจากพระที่นั่งพิมานปฐม มายังตำหนักทับขวัญ แล้วมีการประเคนผ้าไตรแก่พระสงฆ์ มณฑลนครชัยศรี ๕ รูป มีประโคมพิณพาทย์ พระสงฆ์ครองผ้าเสร็จแล้วกลับมานั่งที่อาสนสงฆ์ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยายมราชอาราธนาศีล พระสงฆ์ถวายศีลและเจริญพระพุทธมณฑล จบแล้วเวลา ๑ ทุ่มกับ ๒ นาที ๓๔ วินาที เป็นปฐมฤกษ์ เสด็จเข้าที่สรงสนานในที่ และเฉลิมตำหนักเป็นพระฤกษ์แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้เลี้ยงอาหารเจ้านายและข้าราชการเสด็จประทับทอดพระเนตรละคร พอเวลาสมควรเสด็จขึ้น

วันที่ ๒๖ วันศุกร์ พ.ศ. ๒๔๕๕

เวลาเช้า เสด็จออกตำหนักทับขวัญ

เวลาเช้า ๑ โมง ๔๗ นาที กับ ๗ วินาที ถึงฤกษ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดจุกนายหยุดมหาดเล็ก เสร็จแล้วเจ้าพนักงานนำไปยังเตียงอาบน้ำ และโปรดให้ **กรมขุนสรรพศาสตร์ กรมพระดำรงค พระยาเทพทวาราวดี** *ตัดจุก และพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน โปรดเกล้าฯ ให้* **นายหยุด** *มหาดเล็กประเคนจตุปัจจัยไธยธรรมแก่พระสงฆ์เสร็จแล้ว*

พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ครั้นเวลาย่ำค่ำ โปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์เบิกเวียนเทียนทำขวัญมหาดเล็ก เวลาย่ำค่ำ พระราชทานเลี้ยงเจ้านายข้าราชการ และเสด็จทอดพระเนตรการเล่นได้ เวลาสมควรเสด็จขึ้น

วันนี้เวลาเสด็จออกพระที่นั่งพิมานปฐม โปรดพระราชทานตรามงกุฎชั้น ๕ แก่ข้าราชการ ๓ นาย เหรียญราชรุจิทอง แก่ข้าราชการ ๒ พระราชทานสัญญาบัตรขุนนาง ตั้งข้าราชการ ๒ นาย ประทับตำหนักทับขวัญพระราชทานสัญญาบัตรขุนนางตั้งข้าราชการนาย ๑ วันนี้โปรดพระราชทานยศทหารเรือ ให้ **สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์** *เป็น* **นายเรือตรี**

กระทรวงมหาดไทยได้ขอใช้ทับขวัญเป็นที่พักเกษตรมงคล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ ทางจังหวัดนครปฐมขอทับขวัญ เป็นสิทธิ์ของจังหวัดในการจัดการบูรณะ ดังปรากฏข้อความในหนังสือสำนักพระราชวังที่ ๑๘๕๖/๒๔๗๙ ดังนี้

ด้วยคณะกรรมการจังหวัดนครปฐม มีหนังสือมาว่า เรือนทับขวัญทรุดโทรมมากถ้าทิ้งไว้ไม่ทำการซ่อมแซมเสียใหม่ ก็นับวันแต่จะผุพังไป เพราะมีอายุตั้ง ๒๕ ปีเศษแล้ว จึงหารือมาว่า หากสำนักพระราชวังไม่ประสงค์จะรื้อมาแล้ว และยกให้เป็นสิทธิ์ของจังหวัดเสียทีเดียว ทางจังหวัดจะได้จัดการซ่อมแซม ให้มั่นคงถาวรสำหรับใช้ประโยชน์ในราชการต่อไป

โรงละคร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรักศิลปะการละครเป็นพิเศษ ดังนั้นไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไปประทับอยู่ ณ พระราชวังใด ณ ที่นั้นจะต้องมีการสร้างโรงละครขึ้นเสมอ เพื่อใช้จัดเป็นที่เล่นละครพระราชนิพนธ์ของพระองค์อยู่เนืองๆ

ณ พระราชวังสนามจันทร์นี้ก็เช่นกัน ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ โปรดให้สร้างโรงละครขึ้นข้างพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ ในการสร้างโรงละครขึ้น ปรากฏอยู่ในหนังสือของ **เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. ปุ้ม มาลากุล)** ลงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๒ เป็นหนังสือกราบบังคมทูล ดังจะเชิญมาต่อไปนี้

อนึ่ง โรงละครที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นที่พระราชวังสนามจันทร์หนึ่งหลัง พระวิศุกรรมศิลปประสิทธิ์ ได้จัดทำแล้วเสร็จคราวเสด็จประทับแรมในการประลองยุทธ์เสือป่า เมื่อเดือนมกราคม ๒๔๖๑

ในคราวใดที่พระองค์เสด็จมาประทับ ณ พระราชวังสนามจันทร์นี้ พระองค์โปรดที่จะให้มีการซ้อมละครอยู่เสมอทุกๆ วัน และมีการเล่นละครในเวลากลางคืน ในบางคืน บางครั้งก็ทรงเล่นดัมบ์เครมโบ (ละครปริศนาภาษิต)

บางครั้งมีการซ้อมรบเสือป่า ช่วงหัวค่ำพอยามดึก ก็โปรดให้มีการซ้อมละครกัน และโดยมากมักจะซ้อมกันเพลิดเพลินจน ถึงเวลา ตี ๔ ตี ๕ ใกล้รุ่งรางฟ้าสางเลยทีเดียว กว่าจะเสด็จขึ้นที่ประทับ

ไม่ว่าวันใดจะมีพระราชกรณียกิจมากมายเพียงใด หากทรงประกอบพระราชกิจราชการแล้ว ในยามย่ำค่ำ ก็โปรดที่จะให้มีการซ้อมละครอยู่เป็นนิจ ไม่เคยว่างเว้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ ปรากฏหลักฐานว่าล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ เสด็จมาประทับ ณ พระราชวังสนามจันทร์เป็นเวลาถึง ๖ เดือน คือในระหว่างวันที่ ๑๗ มกราคม ถึง ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ครั้งหนึ่ง และอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ถึง ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ละครที่ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์ ณ พระราชวังสนามจันทร์นี้มีมากมายหลายเรื่องด้วยกัน และละครที่เล่นที่พระราชวังสนามจันทร์นี้มีมากกว่า ๑๐ เรื่อง เป็นต้นว่า

เรื่องชิงนาง
เรื่องวิวาหะพระสมุทร
เรื่องมิตรแท้เสียสละ
เรื่องหาเมียให้ผัว
เรื่องเสือเฒ่า
เรื่องขุนช้างขุนแผน (เป็นละครรำ เล่นเมื่อคืนที่ ๑๐ มิถุนายน)
เรื่องท้าวแสนปม

รัชกาลที่ ๖ ทรงแสดงเป็นนายมั่นปืนยาว ในละครเรื่องพระร่วง

เรื่องโรมิโอและ จูเลียต (แปล)
เรื่องท่านรอง
เรื่องแมงป่องทอง
เรื่องพฤติการณ์ของนักสืบวัลสัน

ละครพระราชนิพนธ์ที่โปรดเกล้าฯ ให้ฝึกซ้อมและแสดงครั้งแรก ณ พระราชวังสนามจันทร์คือ

เรื่องวิลัยเลือกคู่
เรื่องงดการสมรส

เรือนพระกรรณสักขี

เรือนนี้ **พระนางเจ้าสุวัทนาพระวรราชเทวี** เคยได้เสด็จมาทรงประทับเมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ นอกจากนี้ยังมีทับอีกทับหนึ่งชื่อ **ทับเจริญ** เป็นเรือนที่พักของ **เจ้าพระยารามราฆพ (หม่อมหลวงเฟื้อ พึ่งบุญ)** อธิบดีกรมมหาดเล็ก

เรือนพักของข้าราชบริพารคนสนิทนั้น ล้วนสร้างด้วยไม้สัก มีช่องระบายลมโดยรอบมีลูกกรงระเบียงฉลุฉลักงดงามประณีตเป็นยิ่งนัก

ถนนในพระราชวัง

ภายในพระราชวังสนามจันทร์ มีถนนสายใหญ่ ๔ สาย คือ

ถนนราชดำเนิน

ถนนราชวิถี

ถนนราชดำริห์

ถนนราชมรรคา

นอกจากนั้นยังมีถนนสายเล็กๆ ที่ตัดย่อยออกไปจากถนนสาย

ใหญ่ทั้ง ๔ นี้ มีชื่อคล้องจองไพเราะ เพราะพริ้ง ดังนี้

ถนนไก่ป่า

ถนนพญามังกร

ถนนฆรสรณี

ถนนสีมรกฎ

ถนนกลดหรูหรา

ถนนเมฆลาโยนมณี

ถนนปิติยาลัย

ถนนไวเวลา

ถนนทีฆาภิรมย์

ถนนอาคมคเชนทร์

ถนนกระเวนสัญจร

ถนนกลอนสิบสอง

ถนนฆ้องปลาศ

ถนนระนาดประไลย

ถนนไฟสะดุ้ง

ถนนรุ่งสว่าง

ถนนส่างแสง

ถนนแย่งระบำ

ถนนดำนฤมิตร

พระราชพินัยกรรม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกแห่งแผ่นดินสยามที่ทรงทำพระราชพินัยกรรมไว้ เป็นลายลักษณ์พระอักษร

และพระราชวังสนามจันทร์ก็ได้ปรากฏว่าพระองค์ได้ทรงทำพระราชพินัยกรรมไว้ โดยแสดงพระราชประสงค์ที่จะยกพระราชวังนี้ให้แก่รัฐบาลอีกด้วย โดยให้จัดทำเป็นโรงเรียนนายร้อยทหารบก ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึง **เจ้าพระยามหิธร (ละออ ไกรฤกษ์)** ราชเลขาธิการดังจะอัญเชิญมาดังต่อไปนี้

(พระราชพินัยกรรม เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๗)

เมื่อผ่านสนามจันทร์ไปคราวนี้ทำให้ข้านึกอะไรขึ้นอย่างหนึ่งคือตามที่มีไว้ในพินัยกรรมว่า ยกที่พระราชวังสนามจันทร์ให้แก่รัฐบาลสยามเพื่อทำโรงเรียนนายร้อยทหารบกนั้น บังเกิดนึกขึ้นว่าบางที กระทรวงกลาโหมเขาจะไม่ต้องการที่นั้นสำหรับทำโรงเรียนนายร้อยก็ได้ เพราะเมื่อก่อนๆ นี้ ข้าได้แสดงความเห็นหลายครั้งแล้วว่าควรจะย้ายโรงเรียนนายร้อยออกไปจากกรุงเทพฯ เพราะในกรุงเทพฯ มีที่เที่ยวมากทำให้เด็กใจแตก แต่ได้รับตอบว่าถ้าย้ายโรงเรียนนายร้อยไปจากกรุงเทพฯ จะเป็นการลำบากในการหาครูและปาฐกพิเศษ เวลานี้ข้าก็หารู้ไม่ว่าสถิติ

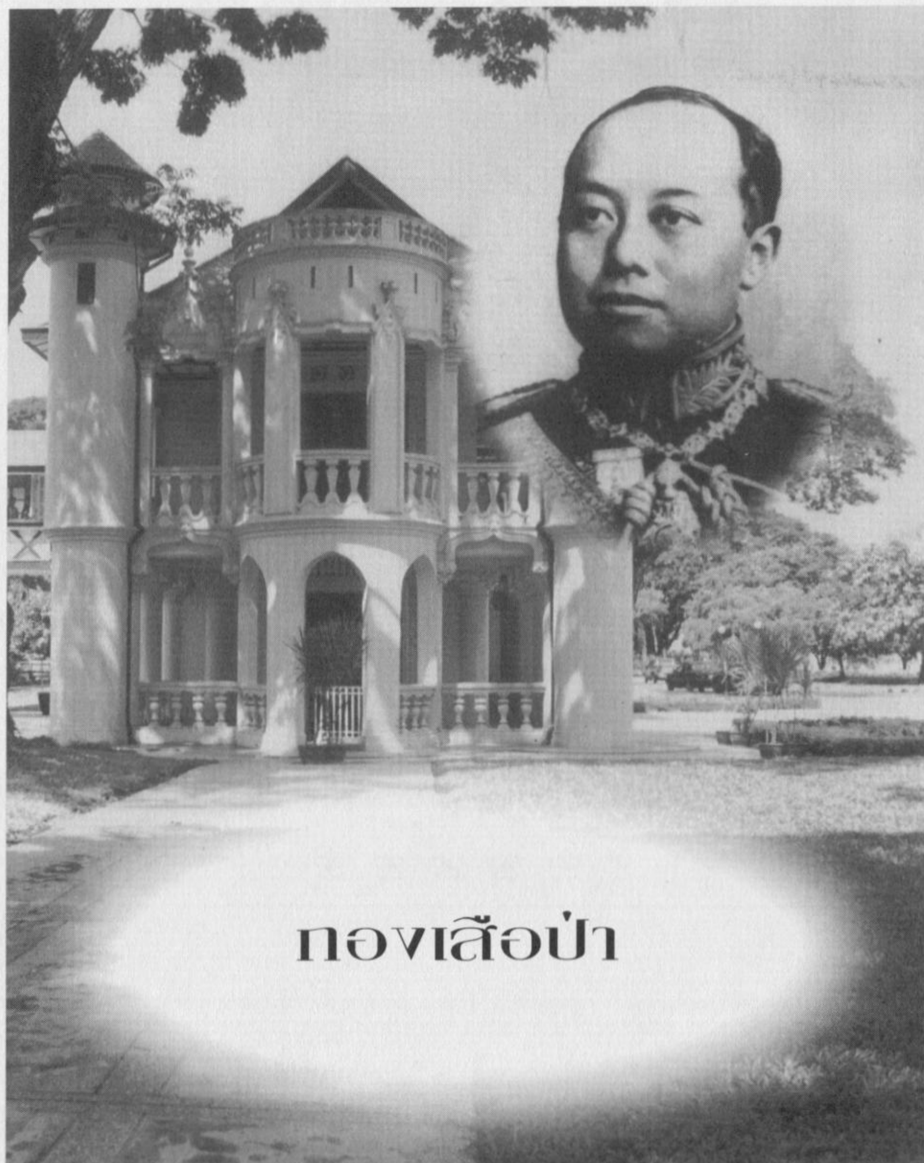

เช่นนั้นจะคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงแต่อย่างไร ถ้าเฉยว่ารัฐบาลจะมอบให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เป็นผู้ปกครองที่นั้นอาจเอาออกขายเลหลังเอาเงินเข้าคลังเสียก็ได้ ฉะนั้นข้าอยากจะใคร่ป้องกันข้อนี้ไว้ แต่ไม่อยากทำพิธีพินัยกรรมใหม่ ก็จะเป็นแต่เพียงเป็นคำสั่งประกอบพินัยกรรมไว้ว่าถ้ากระทรวงกลาโหมไม่ต้องการ ที่สนามจันทร์ตกเป็นของผู้เป็นทายาทสืบราชสันตติวงศ์ ดังนี้จะพอหรือไม่ขอถามความเห็นทางกฎหมาย

และในพระราชพินัยกรรมของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงระบุถึงกรณีอันสำคัญยิ่งและแสดงให้ประจักษ์ได้ถึงความผูกพันที่พระองค์ทรงมีต่อพระราชวังและเมืองนครปฐมอย่างลึกซึ้ง คือ ทรงให้บรรจุพระอังคารส่วนหนึ่งของพระองค์ไว้ที่ฐานพระร่วงโรจนฤทธิ์ ณ นครปฐมด้วย ดังนี้

...๑๗ พระอังคารขอให้บรรจุใต้ฐานพระพุทธชินสี ที่ในวัดบวรนิเวศวิหารส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งขอให้กันเอาไว้ไปบรรจุไว้ใต้ฐานพระร่วงโรจนฤทธิ์ ที่พระปฐมเจดีย์ในโอกาสอันเหมาะซึ่งไม่ติดต่อกับงานพระเมรุ...

จากยุทธศาสตร์แบบอังกฤษ สู่กำเนิดกองเสือป่า

❊ ❊ ❊ ❊ ❊

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น **สมเด็จเจ้าฟ้าชายวชิราวุธ พระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร** นั้น พระองค์ได้ทรงเสด็จไปศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อย ประเทศอังกฤษ และได้เสด็จเข้าประจำการในกองพันที่ ๑ ของ กรมทหารราบเบาเดอร์รัม ซึ่งพระองค์ได้ทรงศึกษายุทธศาสตร์และยุทธวิธีการรบของประเทศนั้น จึงทำให้พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริที่จะวางแผนยุทธศาสตร์และจัดการโครงสร้างในกองทัพ

ครั้นเมื่อเสด็จกลับมายังสยามประเทศแล้วพระองค์จึงทรงมีพระราชดำริในการตั้งกองเสือป่าขึ้น ด้วยเพราะในแผ่นดินขณะนั้นมีกระทรวงกลาโหมรับผิดชอบดูแลเรื่องการทหาร การกองทัพอยู่แล้วพระองค์จึงมีพระราชประสงค์ที่จะตั้งกองทหารขึ้น โดยมีแผนยุทธศาสตร์และยุทธวิธีตามแบบอย่างในแนวพระราชดำริของพระองค์เองที่ได้ศึกษามา

กองเสือป่านั้นมีแนวยุทธศาสตร์เป็นการสู้รบแบบกองโจร ซึ่งพระองค์มีพระราชประสงค์ให้เป็นกิจการที่เป็นเสมือนแผนการป้องกันประเทศอีกแผนหนึ่ง โดยที่พระองค์จะทรงร่วมซ้อมรบด้วยอยู่เสมอ

กองเสือป่านั้นมี ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ การซ้อมรบ และการเดินทางไกล

การซ้อมรบมีประโยชน์โดยตรง คือหากมีการรบกันจริงๆ การรบจะได้มีประสิทธิภาพสูง ส่วนการเดินทางไกลเข้าป่านั้น ให้ประโยชน์ในด้านฝึกความเข้มแข็ง อดทน ซึ่งการเดินทางไกลนั้นระบุระยะไกลจากค่ายหลวงพระราชวังสนามจันทร์ ถึงดอนเจดีย์เลยทีเดียว

เล่ากันว่าคำว่า ไชโย หรือ ชโย นี้ได้บังเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ในกองเสือป่าที่ฝึกการเดินทางไกลจากค่ายหลวงพระราชวังบ้านปืนไปยังทับตะโก ใน พ.ศ. ๒๔๕๗

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทุ่มเทเวลาให้แก่กิจการเสือป่าเป็นอันมาก ทุกครั้งที่เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับ ณ พระราชวังสนามจันทร์ในแต่ละครั้ง เวลาเกินกว่าครึ่งหนึ่งที่เสด็จประทับอยู่ ณ ที่นี่จะใช้ไปในการซ้อมรบ ในกิจการเสือป่าโดยตลอด มีการพระราชทานยศ และเครื่องหมาย และกิจกรรมอื่นๆ ของกองเสือป่าเป็นอันมาก

เรื่องของย่าเหลสุนัขตัวโปรด
ขององค์ราชันย์

❋ ❋ ❋ ❋ ❋

ในราชสำนักได้มีการนิยมเลี้ยงสุนัขหรือหมาพันธุ์ฝรั่งมาตั้งแต่สมัยของพระพุทธเจ้าหลวงแล้ว

ครั้นเมื่อบรรดาหมาพันธุ์ฝรั่งเหล่านั้นได้ดำรงชีวิตอยู่ในแผ่นดินสยาม เนิ่นนานไปก็ย่อมจะได้มีการผสมพันธุ์กับหมาพันธุ์ไทยเรา จนกระทั่งออกลูกออกหลานมาเป็นหมาพันธุ์ผสมหรือที่เรียกกันว่า หมาพันธุ์ทางนั่นเอง

ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงเป็นเจ้าชีวิตเจ้าแผ่นดิน หากจะมีพระราชประสงค์ที่จะเลี้ยงสุนัขสักตัวหนึ่ง พระองค์ย่อมที่จะสามารถเลือกสุนัขฝรั่งพันธุ์ใดก็ได้โดยง่ายดาย แต่พระองค์มิได้ทรงเลือกสุนัขฝรั่งเฉพาะที่มีขนปุกปุยน่ารักน่าชัง เป็นพิเศษแต่อย่างใด

การที่พระองค์จะทรงเลือกเลี้ยงสุนัขสักตัวหนึ่งนั้น ปรากฏว่าพระองค์ทรงเลือกด้วยเหตุผลของความเมตตา เอ็นดู ต้องพระทัยเท่านั้น มิจำกัดจำเพาะว่าต้องเป็นสุนัขพันธุ์ใด

ลูกสุนัขตัวหนึ่ง เกิดในเรือนจำจังหวัดนครปฐม มันเป็นสุนัขพันธุ์

ทาง สันนิษฐานว่ามีเชื้อสายพันธุ์สแปเนียล มันจึงได้น่ารักน่าเอ็นดู มีขนยาว หูตก และตัวของมันมีสีขาว มีแต้มด่างเป็นสีน้ำตาล น่าเอ็นดูเป็นยิ่งนัก

ครั้งหนึ่งล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงตรวจเรือนจำของนครปฐม ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นเจ้าลูกหมาพันธุ์ทางตัวนี้ ซึ่งต้องพระทัยพระองค์เป็นพิเศษ

พระองค์ถึงกับออกโอษฐ์ว่าน่าเอ็นดูนักเชียว เจ้าของที่อยู่ในเรือนจำนครปฐมแห่งนั้นจึงได้ถวายลูกหมาตัวหนึ่งให้องค์ราชันย์ของแผ่นดิน และตัวเองเก็บลูกหมาที่เกิดครอกเดียวกันนั้นอีกตัวหนึ่งไว้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนาม ลูกหมาที่ได้เก็บมาจากเรือนจำนครปฐมนั้นว่า **ย่าเหล**

นับจากวันนั้นชีวิตของเจ้าลูกหมาพันธุ์ทางก็ได้แปรเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง

หากวันนั้นเจ้าลูกหมาน้อยไม่ได้มีโอกาสให้ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ได้ทอดพระเนตรชีวิตมันก็คงเติบโตตามยถากรรมในเรือนจำของเมืองนครปฐม อาจจะมีข้าวกินไปวันๆ บ้าง อดอยากบ้าง และคงจะเที่ยวเล่นเตร็ดเตร่ไปมาอยู่อย่างมอมแมมในละแวกนั่นเอง

แต่ครั้นเมื่อมันมีบุญบารมีมากได้ตามเสด็จพระเจ้าแผ่นดินเข้าไปมีชีวิตอยู่ในราชสำนักแล้วมันก็ถวายความจงรักภักดีต่อเจ้านายของมันซึ่งเป็นทั้งเจ้าชีวิต เจ้าแผ่นดิน อย่างเป็นพิเศษยิ่งนัก

ย่าเหล เจริญเติบโตอย่างแข็งแรงและรวดเร็ว มีความน่ารักและซุกซนตามประสาสุนัขที่ฉลาด ด้วยเพราะเป็นธรรมชาติของสุนัขอยู่แล้วที่จะมีความฉลาดเป็นพิเศษในกรณีที่ได้อยู่ใกล้ชิดกับผู้คนมีเจ้าของหรือผู้คนเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา ในขณะที่สุนัขซึ่งเติบโตโดยห่างไกลจากผู้คนคอยฝึกสอน คอยเอาใจใส่ คอยเล่นหยอกเย้าด้วยนั้น มักจะฉลาดน้อยกว่า

เจ้าย่าเหล เข้าวังมาตั้งแต่อายุน้อยๆ เป็นลูกหมาน้อย ดังนั้นเมื่อเติบโตขึ้นเรื่อยๆ มันก็มีความฉลาดเฉลียว มีความผูกพันรักใคร่ต่อเจ้านายของมัน มันจึงเป็นที่รักที่โปรดปรานของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ เป็นยิ่งนัก

เป็นธรรมชาติของคนอยู่ด้วยเฉกเช่นกัน ในกรณีที่หากเจ้านายหรือเจ้าเหนือหัวของตนโปรดปรานใครอื่น ผู้หนึ่งผู้ใด คนผู้นั้นก็ย่อมจะเป็นที่อิจฉาแก่คนอื่นทั้งปวงรอบข้างที่มีอคติและไม่มีความบริสุทธิ์ผุดผ่องใจไม่กว้าง

แต่ในกรณีนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานสุนัขย่าเหลนี้เป็นอันมาก มันเป็นเพียงสุนัขตัวหนึ่งเท่านั้นมิสมควรจะเป็นที่อิจฉาสำหรับผู้คนเลยแม้แต่น้อย

แต่ก็กลับมีผู้คนคิดอิจฉาที่มันได้เป็นที่โปรดปราน และเล่ากันว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลี้ยงมันอย่างรักมากจนถึงกับยกย่องโปรดให้ตามเสด็จในขณะที่ทรงออกว่าราชการอยู่เนืองๆ

บรรดาผู้คนที่รู้สึกหมั่นไส้ ไม่ชอบใจย่าเหล ก็ล้วนแล้วแต่พากัน

ทำทีเป็นรักใคร่ เอาอกเอาใจย่าเหลเมื่ออยู่เบื้องหน้าพระเจ้าอยู่หัวอย่างอบอุ่นดียิ่ง แต่เมื่อไม่ได้อยู่เบื้องหน้าพระพักตร์แล้วพูดง่ายๆ ก็คือ ในยามที่อยู่ลับหลัง บรรดาข้าราชบริพารต่างๆ ทั้งปวง อาจจะมิได้มีความรักใคร่ย่าเหลอย่างที่กระทำหน้าพระที่นั่งนั้น

เมื่ออยู่ลับหลังหรือเมื่อมิได้อยู่ต่อหน้าพระพักตร์แล้ว บรรดาข้าราชบริพารมหาดเล็กหรือผู้หนึ่งผู้ใดก็ตามที่มีความอิจฉาริษยาในสุนัขอย่างรุนแรง ก็มีช่องทางเป็นไปได้ที่จะแกล้งย่าเหลต่างๆ นานา ตามความพอใจ ด้วยเพราะสุนัขตัวใดฤๅจะไปสู้กับคนได้

เล่ากันว่าการที่ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงยกย่อง และให้เกียรติและแสดงความรักแก่ย่าเหลอย่างมากมาย กว่ามหาดเล็กรับใช้หรือข้าราชบริพารทั้งปวง คนเหล่านี้จึงย่อมมีบ้างที่จะหมั่นไส้ และเขม่นเจ้าย่าเหลที่แสนชาญฉลาดตัวนี้

ธรรมชาติของสุนัขแสนรู้โดยทั่วไปนั้น ไม่ว่าจะเป็นสายพันธุ์ใดไม่ว่าจะเป็นวัยใดหากมีใครกลั่นแกล้งรังแกมัน มันจะจดจำกลิ่นของคนผู้นั้นได้อย่างแม่นยำที่สุด สุนัขจะรู้ว่าใครรักมัน ใครเกลียดมันและเมื่ออยู่ใกล้เจ้านายของมัน หากใครคนนั้นเข้ามาใกล้ มันก็ย่อมจะจำได้ และมีท่าทีกิริยาผิดปกติไปเป็นเห่าบ้าง หรือมีท่าทีขยาดบ้าง หรือคำรามขู่เอาบ้างเพื่อให้เจ้านายรู้ว่าเจ้าคนคนนี้แหละที่กลั่นแกล้ง รังแกมันยามลับหลังเจ้านาย

ย่าเหลสุนัขของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ก็เช่นกัน เมื่อมันถูกมหาดเล็กคนใด หรือข้าราชบริพารคนใดกลั่นแกล้งรังแกเอายามลับหลัง

พระเจ้าอยู่หัวมันก็ย่อมจะจดจำกลิ่นของผู้นั้นได้เป็นอย่างดีตามสัญชาต-ญาณ

หลายครั้งทีเดียวที่มันหมอบพินอบพิเทาอยู่แทบพระบาทของพระเจ้าอยู่หัว เมื่อมีข้าราชบริพารมหาดเล็กที่มิได้กลั่นแกล้งทำร้ายมันมาเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวมันก็จะนอนหมอบนิ่งเฉยอยู่แทบพระบาท แต่เมื่อมหาดเล็กคนใด ข้าราชบริพารคนใดหรือแม้กระทั่งเจ้านายองค์ใด พระบรมวงศานุวงศ์องค์ใดที่มันรู้ว่าเกลียดมันมาเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวมันก็จะลุกขึ้นทันทีและมีทีท่าผิดปกติไป เป็นต้นว่าเห่าเอาบ้าง คำรามขู่ใส่บ้างและยังเคยกระทั่งกัดเอาก็มี

การที่มันมีปฏิกิริยาโต้ตอบต่อหน้าพระพักตร์เช่นนี้ บรรดาผู้ที่เกลียดชังมัน ก็ยิ่งคิดกันว่า การกระทำเช่นนั้นเท่ากับว่าเป็นการฟ้องพระเจ้าอยู่หัวว่ามันถูกคนผู้นั้นกลั่นแกล้งรังแกเอา คนที่ถูกเห่าใส่บ้าง ถูกกัดใส่บ้าง จึงมีความอาฆาตมุ่งมาดร้ายต่อย่าเหลเพิ่มยิ่งขึ้น ด้วยเพราะไม่สามารถไปทำอะไรย่าเหลได้ ในขณะที่อยู่เบื้องหน้าพระพักตร์ เพราะเป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไปในราชสำนักว่าย่าเหลเป็นสุนัขที่พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานเป็นพิเศษเพียงใด

เจ้าย่าเหลก็แสนฉลาดเฉลียวเป็นยิ่งนักเมื่อมันรู้ว่ามีผู้ที่ไม่เป็นมิตรต่อมันมีผู้ที่จะคอยกลั่นแกล้งรังแกมัน ดังนั้นหากยามใดที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปแห่งหนใด โดยไม่ได้ให้มันตามเสด็จด้วย มันก็จะไม่ออกไปเดินเล่นเพ่นพ่านให้เป็นอันตราย มันจะเก็บตัวอยู่ในเขตพระราชฐาน เพื่อความปลอดภัย

แต่ทว่าในวันหนึ่งมันเก็บตัวเงียบอยู่ในพระราชฐาน ไม่ออกไปเดินเล่นเพ่นพ่านให้เป็นที่กีดหน้าขวางตาแก่บรรดาศัตรูของมันนั้นปรากฏว่าศัตรูของมันซึ่งเป็นคนอันน่าจะมีความภูมิใจในชาติกำเนิดของตัวเองมากกว่าสุนัข กลับคิดร้ายคิดพยาบาทอาฆาตแค้นแม้กระทั่งสุนัขซึ่งมิอาจพูดได้และเป็นเพียงสัตว์เดรัจฉานตัวหนึ่งเท่านั้น

คนร้ายกลุ่มหนึ่งได้ตรงเข้ามาที่ที่ย่าเหลนอนพักผ่อนอยู่

เจ้าย่าเหลรู้โดยสัญชาตญาณทันทีว่าภัยมาถึงตัวแล้ว มันรีบลุกขึ้นมองหาทางหนีทีไล่ แต่ยังมิทันจะได้มีโอกาสได้ขู่คำรามป้องกันภัยไว้หรือวิ่งหนีไปทางใด มหาดเล็กกลุ่มนั้นก็ตรงเข้ารุมเตะเจ้าย่าเหลเสียสะบักสะบอมน่วมไปทั้งตัวเลยทีเดียว

เจ้าย่าเหลเจ็บปวดไปทั้งตัวแต่ก็รีบหาช่องว่างวิ่งหนีจากการรุมทำร้ายนั้นได้ในที่สุด

เจ้าย่าเหลก็เป็นเพียงสุนัขตัวหนึ่งซึ่งมิอาจพูดได้ มิอาจจะไปแก้แค้นทำร้ายใครได้มันมีแต่ความรักภักดีต่อเจ้านาย ดังนั้นเมื่อมีเหตุเภทภัยใดๆ มันก็มีเพียงฟ้องเจ้านายเท่านั้น

ในวันหนึ่งขณะที่ข้าราชบริพารและมหาดเล็กเด็กชาเข้าเฝ้ากันอยู่หน้าพระที่นั่งนั้น เจ้าย่าเหลซึ่งหมอบอยู่ใกล้ชิดติดพระยุคลบาทของพระเจ้าอยู่หัวดังเช่นปกติที่เคยหมอบเฝ้าใกล้ชิดมาตลอด มันก็ค่อยๆ ผงกหัวขึ้นเล็กน้อย จมูกของมันเริ่มฟุดฟิดสูดกลิ่น ที่มันจดจำได้ ดวงตากลมโตของมันเริ่มสอดส่ายมองหา คนที่มีบุคลิกลักษณะที่มันได้จดจำไว้ในหัวอย่างแม่นยำชัดเจนที่สุด

ครั้นเมื่อมันพบเจอคนที่ตรงเข้าเตะมันอย่างทารุณแล้ว มันก็ลุกขึ้นทันทีและพุ่งปราดเข้าไปที่มหาดเล็กคนหนึ่ง พร้อมกับตรงเข้าเห่าอย่างดุดัน และตรงเข้ากัดทึ้งบ้างเห่าบ้างอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน มันเห่าพลางวิ่งกลับมาหาพระเจ้าอยู่หัว แล้วก็วิ่งไปหน้ามหาดเล็กคนนั้นพลางเห่ากรรโชกใส่ และก็วิ่งมาหาพระเจ้าอยู่หัว จากนั้นก็วิ่งเข้าไปที่หน้ามหาดเล็กผู้นั้น พลางเห่ากรรโชกบ้าง ปราดจะเข้าไปกัดบ้าง อย่างลุกลี้ลุกลน เหมือนกับจะบอกความนัยบางอย่างกับพระเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นเจ้านายของมัน มหาดเล็กผู้นั้นก็ได้แต่ปัดป้อง ไม่กล้าทำร้ายโต้ตอบ

เจ้าย่าเหลหันไปดมกลิ่นคนอื่นที่มันจำได้ แล้วก็เห่าคนอื่นๆ พร้อมทั้งเข้ากัดคนอื่นๆ เฉพาะกลุ่มที่มารุมทำร้ายมันเท่านั้น ส่วนคนอื่นๆ ที่มิได้ทำร้ายอันตรายใดๆ ต่อมัน แม้จะยืนอยู่ใกล้ๆ กับศัตรูของมัน ย่าเหลก็ไม่ได้เข้าไปเห่าหรือทำอันตรายคนอื่นๆ เลย มันจะจ้องเห่าและกัดคนกลุ่มที่รุมเตะรุมซ้อมมันในวันก่อนเท่านั้นเอง

เมื่อเหตุการณ์โกลาหลอลหม่านเช่นนี้ เป็นใครใครก็ย่อมทราบว่าผู้คนอยู่กันตั้งมากมายแต่ย่าเหลไม่เข้าไปเห่าหรือกัดใครเลย นอกจากคนไม่กี่คนนั้น ซึ่งน่าจะบ่งบอกได้ดีว่าคนพวกนั้นไปทำอะไรมันก่อน

ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ก็ทรงตระหนักดีว่า บรรดาผู้ที่ถูกย่าเหลตรงเข้าไปกัดเห่าใส่นั้น คงจะทำร้ายเจ้าย่าเหลเป็นแน่แท้ มันจึงได้ฟ้องเอาเช่นนี้

ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงกริ้วนัก ทรงบริภาษมหาดเล็กอย่างรุนแรงที่ทำร้ายแม้กระทั่งสุนัข และเจ้าสุนัขตัวนี้ก็เป็นสัตว์เลี้ยงของพระ

องค์อีกด้วย เหตุใดจึงมากลั่นแกล้งรังแกกันเช่นนี้

บรรดากลุ่มมหาดเล็กนั้นนอกจากจะขวัญเสีย และอับอายที่ถูกสุนัขวิ่งเข้ามาเห่าใส่ กัดใส่พัลวันเช่นนั้นแล้ว ซ้ำยังมาถูกพระเจ้าแผ่นดินบริภาษรุนแรงต่อหน้าข้าราชบริพารทั้งปวงอีกด้วย ก็กลับยิ่งมีจิตใจผูกพยาบาทเจ้าย่าเหลขึ้นเป็นหลายเท่าทวีคูณ

แต่หลังจากวันนั้นก็ไม่มีใครกล้าที่จะแอบกลั่นแกล้งรังแกเจ้าย่าเหลอีกได้ จึงได้แต่ปล่อยให้กาลเวลาผ่านไปสักระยะหนึ่ง

ในช่วงหนึ่งได้มีการสร้างเรือรบหลวง “พระร่วง” บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์เจ้านายทั้งปวง เสนาอำมาตย์ ข้าราชบริพาร แม้กระทั่งพ่อค้า คหบดี และราษฎรทั่วไป ต่างก็ร่วมกันบริจาคเงินน้อยบ้างมากบ้างเพื่อร่วมกันสร้างเรือรบหลวง “พระร่วง” สนองพระเดชพระคุณ และพระราโชบายพระเจ้าอยู่หัว

ในครั้งนั้นมีคนร่วมบริจาคเงินเป็นอันมาก แต่ก็ยังมีผู้ที่ยังไม่ได้ร่วมบริจาคอีกไม่น้อยเช่นกัน ดังนั้นล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ จึงโปรดให้ปิดป้ายโฆษณาไว้ดังนี้

“ใครไม่ออกเงินสร้างเรือรบหลวง ก็สู้หมาของฉันไม่ได้ หมาของฉันออก ๑,๐๐๐ บาท”

การที่พระองค์มีพระราชดำรัสว่า เจ้าย่าเหลออกเงินบริจาคร่วมสร้างเรือรบหลวงถึง ๑,๐๐๐ บาทนั้นก็ด้วยเพราะเจ้าย่าเหลมีเงินเดือนประจำด้วยเช่นกัน

เงินเดือนประจำของย่าเหลนั้นก็คือเงินที่นำมาใช้เป็นค่าอาหารและค่าของใช้ส่วนตัวมันอื่นๆ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้นำเงินบางส่วนที่เป็นเงินเดือนประจำของมันแบ่งเข้ามาสมทบทุนช่วยสร้างเรือรบหลวงด้วย จึงเท่ากับว่าย่าเหลมีส่วนร่วมบริจาคเช่นกันเพราะเงินที่บริจาคนั้นเป็นเงินส่วนตัวที่มันได้รับประจำอยู่แล้ว และถูกแบ่งมาบริจาค

ในการบริจาคครั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ หรือเสนาอำมาตย์ ข้าราชการขุนนางน้อยใหญ่ทั่วไป ตลอดจนพ่อค้าคหบดี และราษฎรก็ต่างจะได้พระราชทานเข็มราชนาวี และย่าเหลซึ่งเป็นผู้บริจาคร่วมด้วยก็ได้รับพระราชทานเข็มราชนาวีด้วยเช่นกัน

เรื่องราวเช่นนี้ก็เป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งเพิ่มความอิจฉาริษยาและเกลียดชังกับคนที่เป็นศัตรูกับย่าเหล ในขณะที่ผู้ที่มีจิตใจรักสุนัขก็ไม่ได้รู้สึกเขม่นหรือหมั่นไส้แต่อย่างใด แต่คนที่ไม่ชอบย่าเหลอยู่แล้วก็ยิ่งผูกใจเอาว่า นั่นเป็นเรื่องที่ทำให้ตนดูด้อยกว่าหมา หรืออาจจะคิดว่าหมามีความเด่นเกินหน้าเกินตาตนก็อาจเป็นได้

คนเราเมื่อจงเกลียดจงชังย่อมมุ่งร้ายรังแกแม้กระทั่งสุนัข ก็ย่อมที่จะไม่วางมือไม่เลิกราเป็นแน่

คนเราย่อมเหนือกว่าสุนัขตัวหนึ่งด้วยประการทั้งปวง ดังนั้นไม่ว่าสุนัขจะมีความฉลาดเฉลียวแสนรู้เพียงไร ก็ย่อมที่มิอาจจะป้องกันตัวเองได้ตลอดเวลาแต่อย่างใด

ถึงอย่างไรย่าเหลก็ยังเป็นสุนัขตัวหนึ่ง และเป็นสุนัขตัวผู้ที่ย่อมจะต้องออกจากเขตที่เป็นที่พำนักพักอาศัยของตัวเองออกไปเดินเล่นเพ่นพ่านอยู่บ้างจนได้

หากแม้พระเจ้าอยู่หัวในเขตพระราชฐาน เจ้าย่าเหลผู้จงรักภักดีต่อเจ้านายก็จะมิยอมห่างไกลพระองค์ไปไหน มีแต่จะคอยตามเสด็จอยู่ใกล้ชิดใกล้เบื้องพระยุคลบาทเสมอ แต่พระเจ้าอยู่หัวย่อมต้องมีพระราชกรณียกิจมากมาย ซึ่งต้องเสด็จออกจากเขตพระราชฐานในแต่ละวัน และเมื่อพระองค์มิได้ประทับอยู่ย่าเหลก็ออกไปเตร็ดเตร่นอกรั้วนอกวังตามประสา และอันตรายก็บังเกิดขึ้นแก่ย่าเหลจนได้

ในวันหนึ่งมีผู้พบศพเจ้าย่าเหลนอนตายอยู่ข้างกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านวัดโพธิ์ท่าเตียน

ในวันนั้นล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ เสด็จไปประทับอยู่ที่พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

บนตัวของย่าเหลมีรอยกระสุนปืนเป็นหลักฐาน ให้รู้ว่ามันถูกคร่าชีวิตด้วยคนจิตใจอำมหิตที่อาฆาตมาดร้าย ถึงขั้นใช้ปืนยิงสุนัขตัวหนึ่ง

การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้นเป็นความผิดตามหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว และการฆ่าสัตว์เลี้ยงแสนรักขององค์พระเจ้าอยู่หัว ย่อมเป็นสิ่งที่ผิดปกติวิสัยมิใช่น้อย แสดงว่าย่าเหลเป็นที่เกลียดที่ชังของคนผู้นั้นเสียเหลือเกิน

ย่าเหลสุนัขแสนรู้ผู้เติบโตมาภายในรั้วในวัง ต้องพบจุดจบของ

ชีวิตอย่างน่าสลดหดหู่ใจเป็นยิ่งนัก

มันแม้มีบุญที่ได้เป็นสัตว์เลี้ยงใกล้ชิดที่โปรดปรานใต้ร่มพระบารมีของพระเจ้าแผ่นดิน แต่มันก็คงจะมีเคราะห์กรรมเก่าจึงทำให้อาภัพเช่นนี้ ต้องถูกยิงตายเหมือนสุนัขข้างถนน ไม่สามารถจะรอดพ้นจากเงื้อมมือและความอาฆาตมาดร้ายของคนใจหิน

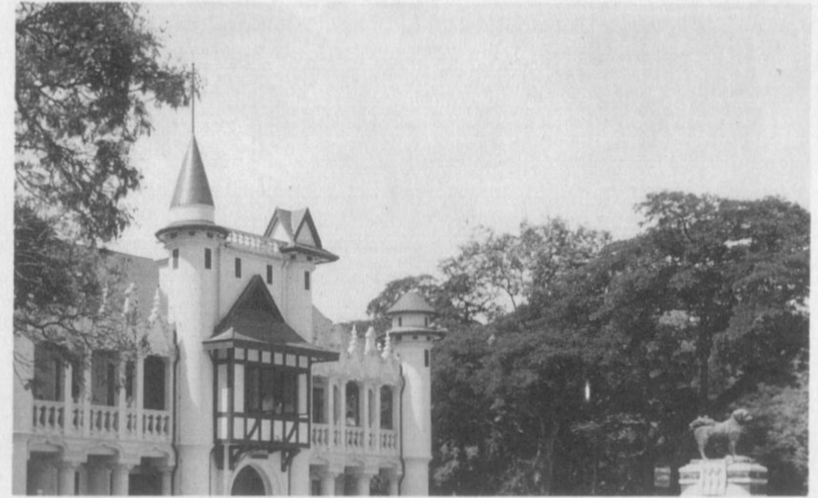
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทุกข์โทมนัสเป็นยิ่งนัก ด้วยเพราะพระองค์ทรงพระราชทานความรัก ความเมตตา ทรงชุบเลี้ยงมาตั้งแต่มันยังเป็นลูกหมาน้อย จนกระทั่งเติบใหญ่สู่วัยหนุ่ม พระองค์ทรงสำราญพระราชหฤทัยเสมอกับเจ้าสัตว์เลี้ยงที่แสนรู้และแสนจงรักภักดีต่อเจ้านายเช่นย่าเหล

เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ เวลาก่อน ๒๔.๐๐ นาฬิกา สุนัขย่าเหลได้วิ่งออกไปจากสวนสราญรมย์ คนเลี้ยงหาทันทราบไม่ ครั้นต่อมาเวลา ๒ ยามล่วงไปแล้ว คนเลี้ยงจึงทราบว่าหายไป เที่ยวติดตามในบริเวณรอบนอกสวนสราญรมย์ก็ไม่พบ

ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ ๑๙ เดือนเดียวกัน จึงไปพบนอนตายอยู่มุมถนนเชตุพน ตรวจตามตัวมีรอยสุนัขกัด และมีรอยถูกยิงด้วย จึงสันนิษฐานว่าสุนัขย่าเหล เมื่อวิ่งออกไปตามถนน เกิดไปกัดกับสุนัขของผู้ใดผู้หนึ่งเข้าเจ้าของจึงได้ยิงโดยไม่ทราบว่าเป็นสุนัขอะไร เพราะมันเป็นเวลากลางคืนก็จะเป็นได้

การที่ย่าเหลสิ้นชีวิตไปด้วยเพราะถูกยิงเช่นนี้นับว่าเป็นการสูญเสียหนึ่งซึ่งในพระราชหฤทัยของพระเจ้าอยู่หัว จึงทั้งเสียพระทัย และทั้ง

หดหู่ สะเทือนพระทัยเป็นยิ่งนัก

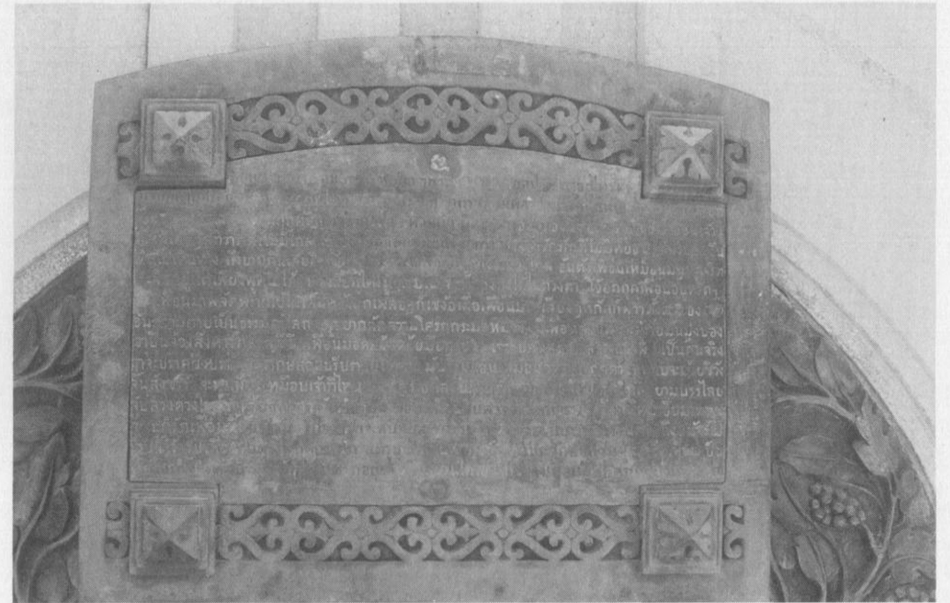
ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดงานศพย่าเหลเป็นการพิเศษ โดยโปรดเกล้าฯ ให้นำศพย่าเหลไปทำพิธีที่นครปฐม เพื่อแสดงถึงความอาลัยรักสุนัขตัวโปรดที่สิ้นชีวิตเพราะถูกคนทำร้ายเช่นนี้

งานศพของย่าเหลมีกระบวนแห่ศพ มีพวกมหาดเล็กแต่งตัวเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ เดินแหในขบวน และย่าเหลก็ถูกนำบรรจุใส่หีบศพอย่างดีอีกด้วย

ด้วยความรักและความผูกพันอันลึกซึ้ง ซึ่งคนที่รักสุนัขเท่านั้นที่จะเข้าใจได้ ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างอนุสาวรีย์ย่าเหล อนุสาวรีย์นั้นก่อสร้างด้วยโลหะทองแดง ประดิษฐ์อยู่ที่หน้าพระที่นั่งชาลีมงคลอาสน์ ในพระราชวังสนามจันทร์ ดั่งปรากฏสืบต่อมาจน ณ ปัจจุบันวันนี้

อนุสาวรีย์ย่าเหล ยอดสุนัขผู้ภักดีราชันย์

คำกลอนไว้อาลัยที่รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์
และโปรดเกล้าฯ ให้จารึกลายพระหัตถ์ไว้ใต้แท่นอนุสาวรีย์

ขออัญเชิญพระราชนิพนธ์คำกลอนไว้อาลัยย่าเหลมาดังต่อไปนี้

อนุสาวรีย์นี้เตือนจิต
ให้กูคิดรำพึงถึงสหาย
โอ้อาลัยใจจู่อยู่ไม่วาย
กูเจ็บคล้ายศรสักปักอุรา

ยากที่ใครเขาจะเห็นหัวอกกู
เพราะเขาดูเพื่อนเห็นแต่เป็นหมา
เขาดูแต่เปลือกนอกแห่งกายา
ไม่เห็นลึกตรึกตราถึงดวงใจ

เพื่อนเป็นมิตรชิดกูอยู่เป็นนิจ
จะหามิตรเหมือนเจ้าที่ไหนได้
ทุกทิวาราตรีไม่มีไกล
กูไปไหนเจ้าเคยเป็นเพื่อนทาง

ช่างจงรักภักดีไม่มีหย่อน
จะนั่งนอนยืนเดินไม่เหินห่าง
ถึงยามกินเคยกินกับกูพลาง
ถึงยามนอน นอนข้างไม่ห่างไกล

อันตัวเพื่อนเหมือนมนุษย์สุจริต
จะผิดอยู่แต่เพียงพูดไม่ได้
แต่เมื่อกูใคร่รู้ความในใจ
ก็มองดูรู้ได้ในดวงตา

โอ้อกกูดูเพื่อนอยู่หลัดๆ
เพื่อนมาพลัดพรากไปไม่เห็นหน้า
กูเผลอๆ ก็ชะเง้อเผื่อเพื่อนมา
เสียงกุกกักก็ผวาตั้งตามอง

อันความตายเป็นธรรมดาโลก
กูอยากตัดความโศกกมลหมอง
นี่เพื่อนตายเพราะผู้ร้ายมันมุ่งปอง
เอาปืนจ้องสังหารผลาญชีวี

เพื่อนมอดม้วยด้วยมือทุรชน
เอารูปคนสวมใส่คลุมใจผี
เป็นคนจริงฤๅจะปราศซึ่งปรานี
นี่รากษสอัปรีย์ ปราศเมตตา

มันยิงเพื่อนเหมือนกูพลอยถูกด้วย
แทบจะม้วยชีวันสิ้นสังขาร์
จะหาเพื่อนเหมือนเจ้าที่ไหนมา
ช้ำอุราอาลัยไม่วายวัน

เมื่อยามมีชีวิตสนิทใจ
ยามบรรลัยลับล่วงดวงใจสั่น
ด้วยอำนาจจงรักภักดีนั้น
ขอให้เพื่อนขึ้นสวรรค์สำราญรมย์

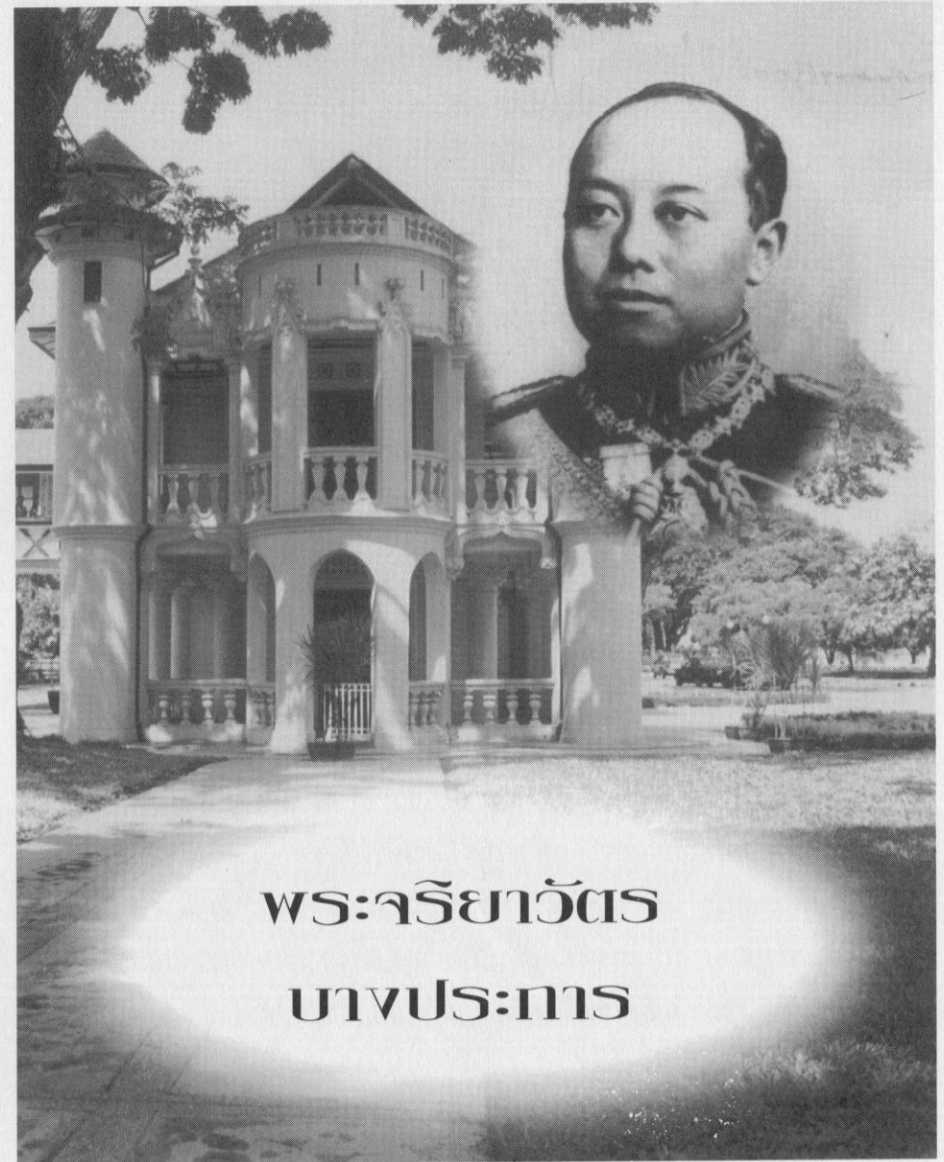
ถึงจะมีหมาอื่นมาแทนที่
กูก็รักเพื่อนนี้เป็นปฐม
ที่ไหนเล่าจะสนิทชิดชม
ที่ไหนเล่าจะนิยมเท่าเพื่อนรัก

ถึงแม้จะไม่มีรูปนี้ไว้
รูปเพื่อนฝังใจกู กูตระหนัก
แต่รู้นี้ไว้เป็นพยานรัก
ให้ประจักษ์แก่คนผู้ไมตรี

เพื่อนเป็นเยี่ยงอย่างมิตรสนิทยิ่ง
ภักดีจริงต่อกูอยู่เต็มที่
แม้คนใดเป็นได้อย่างเพื่อนนี้
ก็ควรนับว่าดีที่สุดเอย

พระราชจริยาวัตรในเวลาเสวย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปทรงศึกษา ณ ประเทศอังกฤษเป็นเวลาช้านาน ดังนั้น พระราชจริยาวัตรในเวลาเสวย นอกจากจะประทับกับพื้น เสวยตามแบบประเพณีไทยแล้ว พระองค์ยังโปรดที่จะให้ตั้งเครื่องเสวยในแบบสากลอีกด้วย

พระบำรุงราชบริพาร ผู้เป็นข้าราชบริพารที่ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท และได้เคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าเวรมหาดเล็กตั้งเครื่องได้บันทึกเกี่ยวกับเรื่องพระราชจริยาวัตรในเวลาเสวยของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ไว้โดยละเอียดดังนี้

ก่อนเวลาเสด็จประทับ ณ ที่เสวย มหาดเล็กจะนำค็อกเทลเข้าไปถวาย (ส่วนมากเป็นมหาดเล็กห้องพระบรรทม) เมื่อค็อกเทลเข้า หัวหน้าเวรคลังวรภาชน์ จะเป็นผู้ตีฆ้อง ๑ คือ รัว ๑ จบ และตีแถมท้าย ๑ ที พอเสวยค็อกเทลหมดถ้วย มหาดเล็กที่นำเข้าไปถวาย จะเข้าไปถอนถ้วยค็อกเทลออกมา และหัวหน้าเวรวรภาชน์จะตีฆ้อง ๒ คือ รัว ๒ จบ และตีแถมท้าย ๒ ที การตีฆ้องนี้เป็นอาณัติสัญญาณบอกเวลาเสวย มีประโยชน์แก่มหาดเล็กเวรตั้งเครื่อง แก่หม่อมเจ้าและข้าราชการผู้เข้าไปร่วมนั่งเสวย

เสวยกลางวัน เสวยอย่างแบบไทย คือประทับนั่งบนพระยี่ภู่ มีพนักพิงเป็นรูปสามเหลี่ยม ตั้งบนพระราชอาสน์ผืนเล็กๆ ไม่ยื่นยาวออกมาเกะกะ เพื่อความสะดวกแก่มหาดเล็กตั้งเครื่อง จะได้ไม่ทับเท้า หรือเลิกขึ้นลงบ่อยๆ ให้เป็นที่ทรงรำคาญ(การใช้มือหรือเข่า ขึ้นไปทับเท้า บนพระราชอาสน์ เป็นกฎข้อห้ามของมหาดเล็ก โดยถือเสมือนเข้าไปร่วมราชอาสน์ถ้าเป็นพระราชอาสน์ผืนใหญ่ซึ่งลาดรองรับพระโธรน เวลาที่มหาดเล็กจะเข้าไปทอดเครื่องพระสุธารสถวายเพื่อไม่ให้ทับหรือเท้าบนพระราชอาสน์ ก็ต้องหยิบยกตรงมุมพระราชอาสน์เลิกพับขึ้นไป เมื่อทอดเครื่องเสร็จแล้วก็ลากให้อยู่ตามเดิม) พระกระยาหารเครื่องต้นก็เป็นเครื่องไทยล้วนๆ จะมีบ้างบางอย่างที่ดัดแปลงของชาวต่างประเทศมา เช่นเกาเหลา เป็นต้น ซึ่งมีจีนเฮงกุ๊กเครื่องหวาน ลูกน้องนายมัวร์ เป็นผู้ปรุงตัวนายมัวร์ เองก็เป็นจีน เป็นลูกมือนายลอลังค์เกย์ กุ๊กชาวฝรั่งเศส

ที่ประทับเสวยกลางวันมิได้ประทับเสวยในห้องเสวย มักทรงโปรดสถานที่โปร่งๆ ซึ่งเป็นทิศทางรับลมตามธรรมชาติ ฉะนั้นจึงมิใคร่จะต้องใช้พัดลมถวายอยู่งานพัด นอกจากจะบังเอิญอับลมจริงๆ จึงทรงเรียกหากเป็นฤดูหนาว ทิศทางลมก็เปลี่ยนไปเอง มิใคร่จะต้องโยกย้ายที่เสวยอยู่กลางวัน

องค์พระเครื่องต้นนั้นบรรจุในพระสุพรรณภาชน์ ๓ องค์ มีฝาชีหุ้มผ้าตาดเงิน และตาดทองครอบ และคลุมด้วยถุงผ้าเยียรบับ ประทับตราด้วยแป้งดินสอพองที่เชือกร้อยคอหูรูด ผ้าคลุมเวลาปรุงเครื่องต้นและก่อนที่จะนำเข้าบรรจุในพระสุพรรณภาชน์ จะมีพนักงานหน้าที่เทียบ(คือชิมเพื่อให้รู้รสว่าจะดีเหมาะสมแล้วหรือยัง อีกประการหนึ่ง เป็นการประกันอย่างแน่นอนว่าไม่มีการใส่ยาพิษ) ต่อพระพักตร์หม่อมเจ้าหญิง

คอยฯ ผู้เป็นหัวหน้าห้องต้นเครื่องไทย เมื่อประทับตราเสร็จแล้ว จึงมอบให้พนักงานคลังวรภาชน์ เชิญจากห้องเครื่องต้นมายังห้องคลังวรภาชน์ ซึ่งเรียกกันว่าห้องเทียบเครื่อง หัวหน้าเวรคลังวรภาชน์เป็นผู้แกะตรา และตรวจเทียบอีกครั้งหนึ่ง พอฆ้อง ๑ มหาดเล็กคลังวรภาชน์ก็จะนำพระเครื่องต้นทั้ง ๓ องค์ ขึ้นมาส่งมอบให้กับมหาดเล็กเวรตั้งเครื่อง หัวหน้าเวรมหาดเล็กตั้งเครื่องจะเป็นผู้จัดวางพระยาหาร ให้ทรงหยิบหรือตักให้ง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้

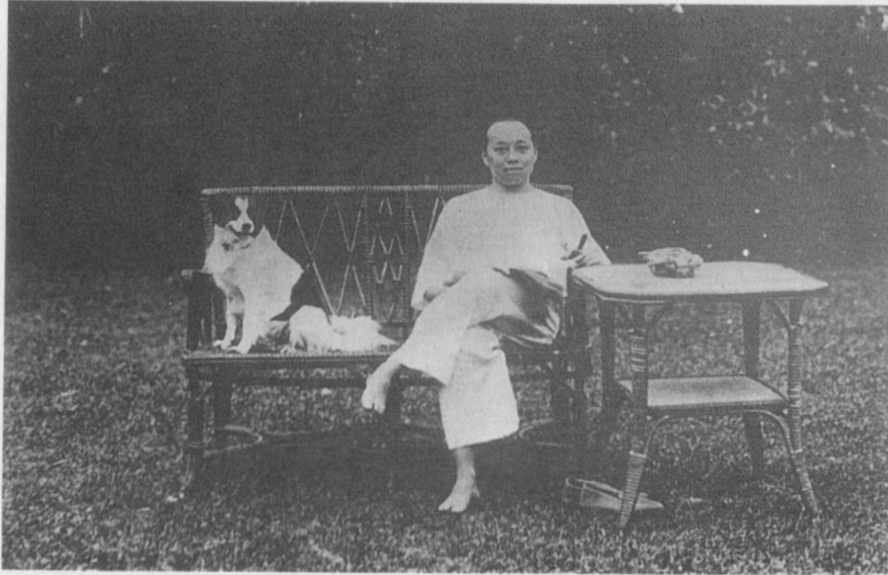
พระสุพรรณภาชน์ทั้ง ๓ องค์นั้น องค์ใหญ่ตั้งตรงกลาง องค์ย่อมลงมาหน่อยอีก ๒ องค์ตั้งทางขวา และทางซ้าย องค์กลางส่วนมากเป็นเครื่องทอดและผัดที่ใส่จานหรือชามใหญ่ ก็จัดวางไว้กลาง ส่วนองค์เล็กๆ ที่ใส่ถ้วยหรือจานเชิง ก็จัดตั้งไว้บนขอบพระสุพรรณภาชน์ องค์ข้างขวาเป็นแกงเผ็ดหรือแกงจืดกับหม้อเกาเหลา องค์ข้างซ้ายเป็นเครื่องจิ้มและเครื่องเคียง กระเพาะปลาทอดจิ้มน้ำพริกเผาปรุงรสกลมกล่อม ต้องมีประจำเสมอทุกมื้อ

ส่วนชามใส่พระกระยาเสวยนั้นเป็นชามสังคโลก คือใช้ผลัดเปลี่ยนกัน ๒ องค์ องค์หนึ่งก้นลึกปากผาย รูปทรงกระทายสีเขียวคล้ายสีหยก ขอบและเชิงหุ้มทอง อีกองค์หนึ่งก้นตื้นแต่ปากผายกว่า สีจางเป็นสีฟ้าปนเทา ขอบและเชิงหุ้มเงิน ชามพระกระยาเสวยนี้ มีโต๊ะทองรองเป็นกี่อีกชั้นหนึ่ง และต้องมีฉลองพระหัตถ์ช้อนส้อมเงิน วางไว้ทั้ง ๒ ข้าง ถ้าวันไหนจะมีพระราชกิจเสด็จออก ก็ทรงใช้ฉลองพระหัตถ์ช้อนส้อม ไม่เสวยด้วยพระหัตถ์ ถ้าเป็นวันธรรมดา ไม่มีพระราชกิจต้องเสด็จออก ก็เสวยด้วยพระหัตถ์เสมอเป็นนิจ

ทางเบื้องขวานอกจากถ้วยน้ำแร่ที่เป็นน้ำเสวย และถ้วยเบียร์แล้วก็มีพระสุพรรณราชและโต๊ะทองย่อมๆ อีกองค์หนึ่ง สำหรับวางสบู่หอมใส่ในจานแก้วเล็กๆ ซึ่งไม่ใหญ่กว่าก้อนสบู่มากนัก กับน้ำหอมลาเว็นเดอร์บรรจุขวดสี่เหลี่ยมเล็กๆ และมีผ้าเช็ดพระหัตถ์จีบวางพาดไว้บนนั้นด้วย จึงมีคนโททรงกระบอกบรรจุน้ำล้างพระหัตถ์ ตั้งรวมอยู่ข้างพระสุพรรณ-ราช ทางเบื้องซ้ายมีหม้อพระกระยาเสวยชนิดเคลือบดินเผา บรรจุอยู่ในถังทองเหลืองซึ่งมีน้ำร้อนกรอกใส่ไว้รอบตัวพร้อมด้วยช้อนตักพระกระยาเสวยเงิน ซึ่งมีขนาดไม่ใหญ่เกินขนาด ๒ ช้อนคาว ส่วนอาหารของผู้นั่งร่วม ในเวลาเสวยใช้ใส่จานและชามวางบนผ้าปูโต๊ะซึ่งวางต่อจากพระราชอาสน์ และใช้เป็นที่ตั้งวางพระสุพรรณภาชน์ซึ่งเป็นเครื่องต้นด้วย การรับประทานของผู้นั่งร่วมในเวลาเสวยจะรับประทานด้วยช้อนส้อม มีจานข้าว จานแบ่งอย่างธรรมดาทุกประการ

หน้าที่ของมหาดเล็กเวรตั้งเครื่อง หัวหน้าเวรนั่งเป็นหัวหน้าแถวเบื้องซ้ายลดหลั่นเรียงลำดับยศกันลงไป เพื่อช่วยหัวหน้าเวรตั้งอยู่เบื้องขวา และชักแถวตามลำดับยศลงไปเช่นเดียวกัน ก่อนเวลาเสด็จประทับหัวหน้าเวรต้องยกพระสุพรรณภาชน์ องค์ข้างซ้ายให้ขยับออกไปหน่อยเพื่อเป็นการเปิดทางเสด็จไม่ให้เป็นการเกะกะ เมื่อได้หมอบกราบรับเสด็จและ เสด็จประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงขยับพระสุพรรณภาชน์ให้เข้ามาตั้งให้ชิดได้รูปเป็นครึ่งวงกลม ก็จะได้เป็นการสะดวกในการทรงหยิบพระกระยาหาร และจึงตักพระกระยาเสวยเพียง ๒ ช้อนพูนๆ ต่อจากนั้นก็คอยเฝ้าสังเกต ยกเลื่อนพระกระยาหารบางสิ่งที่ทรงโปรด หรือที่ต้องทรงเอื้อมไกลๆ เข้ามาใกล้เมื่อเห็นว่าพระกระยาเสวยที่กำลังเสวยอยู่

รัชกาลที่ ๖ กับย่าเหล สุนัขแสนรู้ที่ทรงโปรด

จวนจะหมดก็ตักเติมเพียงช้อนเดียว อย่างไม่สู้จะเต็มนัก ถ้าไม่มีพระราชประสงค์ให้ตักเติมก็จะทรงห้ามเสียตั้งแต่เริ่มตัก ถ้าตักถวายเพิ่มเติมแล้วก็จะเสวยหมดทุกที

หน้าที่ของผู้ช่วยหัวหน้าเวรที่อยู่ทางเบื้องขวา เมื่อเสด็จประทับแล้วก็มีหน้าที่รินน้ำแร่ซึ่งเป็นน้ำเสวยประจำเมื่อเวลาเสวยพระกระยาหาร (เวลาอื่นตามปกติ เสวยพระสุธารสชา) กับรินเบียร์ถวายต่อเมื่อเสวยอิ่มแล้ว ก็จะทรงแบพระหัตถ์พาดไป บนปากพระสุพรรณราช ผู้ช่วยหัวหน้าเวรจะต้องค่อยๆ ยกเหยือกน้ำรินรดพระหัตถ์ ให้น้ำไหลรินๆ ให้พอทรงขยำฝ่าพระหัตถ์ให้ทั่ว เมื่อเห็นว่าคราบพระกระยาหารที่ติดอยู่ตามนิ้วพระหัตถ์หมดเกลี้ยงแล้ว ก็จะหยุด เพื่อจะได้ทรงหยิบสบู่มาขยำให้เป็นฟองอยู่ในอุ้งพระหัตถ์ ถ้าเห็นว่าจะแห้งเกินไปจนขยำสบู่ไม่เป็นฟอง ก็รินหยดลงไปพอเปียก ถ้าน้ำที่ติดพระหัตถ์เปียกอยู่แล้ว ทรงขยำสบู่จนเกิดฟองก็ไม่ต้องรินน้ำหยดเติมลงไปอีกเมื่อทรงวางก้อนสบู่และแบพระหัตถ์พาดไปบนปากพระสุพรรณราชอีกครั้งหนึ่ง ผู้ช่วยหัวหน้าเวรต้องเทน้ำในเหยือกให้ค่อยรดพระหัตถ์ให้ไหลรินๆ เพื่อจะได้ทรงขยำพระหัตถ์ชำระล้างฟองสบู่เสียก่อน แล้วจึงค่อยรินให้แรงขึ้น แรงขึ้น เมื่อเห็นว่าฟองสบู่มิได้มีติดค้างอยู่แน่แล้ว จึงเทครั้งสุดท้ายให้หมดกระบอก และหยิบผ้าเช็ดพระหัตถ์ส่งถวาย ต่อจากนั้นทรงเช็ดพระหัตถ์จนแห้ง บางทีก็ทรงวางผ้าเช็ดพระหัตถ์ไว้บนโต๊ะทอง บางทีก็ส่งพระราชทานให้แก่หัวหน้าเวร และทรงหยิบขวดน้ำหอมลาเว็นเดอร์มากระเฉาะให้เปียกพระหัตถ์และทรงลูบไล้ไปตามง่าม และลำพระหัตถ์จนทั่ว เพื่อระงับกลิ่นคาว

ระหว่างเวลาที่ทรงชำระล้างพระหัตถ์อยู่นั้น หัวหน้าเวรก็จะถอน

ชามพระกระยาเสวยและโต๊ะทองรองชาม พร้อมทั้งฉลองพระหัตถ์ช้อนส้อมออก และถอนพระสุพรรณภาชน์ องค์ซ้ายและองค์กลางออก เมื่อผู้ช่วยหัวหน้าเวร ปฏิบัติหน้าที่ถวายการชำระล้างพระหัตถ์เสร็จแล้ว จึงถอนพระสุพรรณภาชน์องค์ข้างขวาออกมา ต่อจากนั้นเครื่องต้นหวาน ซึ่งมีผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาล ใส่จานหรือชามแก้วมาในพระสุพรรณภาชน์องค์ขนาดย่อม ซึ่งเป็นขนาดเดียวกับองค์ซ้ายและขวา ส่งต่อกันมาทางด้านซ้าย ให้หัวหน้าเวรเป็นคนรับไปตั้งถวาย ส่วนทางด้านขวานั้นก็มีพระสุพรรณภาชน์ขนาดเดียวกันเป็นเครื่องต้นหวาน ชนิดน้ำใสโถแก้ว ๒ สิ่งบ้าง ๓ สิ่งบ้าง (ขนมหวานไม่ทรงโปรดจึงไม่ใคร่จัดมาถวาย) ส่งต่อกันเข้ามาจากปลายแถว ให้ผู้ช่วยหัวหน้าเวรรับเข้าไปตั้งถวายเช่นกัน เมื่อเสวยเครื่องหวานเสร็จจะถอนพระสุพรรณภาชน์ แล้วก็นับว่าเสร็จการเสวยกลางวัน

บันทึกดังกล่าวนี้เป็นพระราชอิริยาบถ ในการเสวยเวลากลางวัน ซึ่งโปรดประทับนั่งบนพื้นเสวยด้วยพระหัตถ์ตามแบบธรรมเนียมไทย

ส่วนพระราชจริยาวัตรและพระราชอิริยาบถในการเสวยเวลาค่ำนั้น ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ โปรดที่จะเสวยแบบตะวันตก คือประทับบนโต๊ะเสวยบนห้องเสวย

สำหรับการเสวยยามค่ำนั้น พระกระยาเสวยบนโต๊ะจะมีซุป และพระกระยาหารแบบฝรั่ง ประมาณ ๒ เมนูด้วยกัน

ในวันธรรมดาพระองค์มิทรงโปรดเสวยน้ำจัณฑ์ (เหล้า) แต่โปรดที่จะเสวยน้ำแร่เป็นประจำในเวลาเสวยทุกครั้ง ไม่ว่าเวลากลางวัน กลางคืน

ในการเสวยมื้อค่ำนั้นอาจมีเหล้าฮ็อค เพื่อเสวยกับปลา หรืออาจมี แคแรต เพื่อเสวยกับเนื้อ หรืออาจมีเหล้าทั้ง ๒ ชนิด แล้วแต่หัวหน้าห้องเครื่องฝรั่งจะเป็นผู้สั่งการมา

หัวหน้าห้องเครื่องฝรั่งคือ พระยาบรรหารภัตรกร (แฉ่ง บุญญ-เกียรติ)

พระยาบรรหารภัตรกรผู้เป็นหัวหน้าห้องเครื่องฝรั่งนี้มีพระตำรับตำราอาหารฝรั่งเป็นภาษาฝรั่งเศสซึ่งล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ให้

ในพระตำรับอาหารฝรั่งนั้นได้ระบุไว้ว่า อาหารประเภทใดจะต้องรับประทานกับเหล้าชนิดใดพระยาบรรหารภัตรกรจึงจดรายการอาหารและเหล้าแต่ละชนิดที่คู่กันให้มหาดเล็กได้จัดเตรียมก่อนจะนำเข้าไปเสิร์ฟถวายพระเจ้าอยู่หัว

ในการเสวยพระกระยาหารเครื่องฝรั่งนี้ พระองค์จะทรงตักเนื้อมันทอด หรือสลัด แต่พอสมควรว่าจะเสวยได้หมด มิได้ทรงตักมาก หรือตักมาจนเหลือเลยแม้แต่ครั้งเดียว

เมื่อพระองค์เสวยซุปและพระกระยาหารฝรั่งแล้ว หัวหน้าเวรก็จะมาทอดเครื่องต้นไทยถวาย แต่จะเพียงเชิญหม้อพระกระยาเสวยมาให้พระองค์ทรงตักเอง ซึ่งโดยมากพระองค์จะทรงตักเพียงช้อนเดียว ด้วยเพราะได้เสวยพระกระยาหารฝรั่ง และซุปไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องมีกระเพาะปลาทอดและน้ำพริกเผา และเกาเหลาเป็นประจำมิขาดด้วยเพราะเป็นเครื่องโปรดของพระองค์

เล่ากันว่า พระองค์จะเสวยพระกระยาหารหมดเกลี้ยงจานเสมอทุกมื้อด้วยเพราะทรงตักแต่พอดี มิได้ทรงตักมากจนเสวยไม่หมดและเหลือติดจานเลยแม้แต่ครั้งเดียว อันเป็นพระจริยาวัตรอันสมควรจะเห็นเป็นเยี่ยงอย่างอันดีเนื่องจาก พระองค์ทรงเป็นถึงเจ้าชีวิต เจ้าแผ่นดินแต่พระองค์ยังทรงตักพระกระยาหารที่ทรงเสวยหมดพอเพียง ในขณะที่สามัญชนคนธรรมดาส่วนมากยังมีที่กินทิ้งกินขว้างอยู่เสมอ

ถ้าเป็นปลายสัปดาห์ เช่นวันเสาร์ การเสวยแบบธรรมเนียมตะวันตกก็จะมีการเสิร์ฟเหล้าแชมเปญก่อนที่จะเสิร์ฟของหวาน

หน้าที่การรินเหล้าแชมเปญนี้เป็นหน้าที่ของ **พระดรุณรักษา**

ในการเสวยมื้อค่ำหรือดินเนอร์นี้ หลังจากเสวยเครื่องหวานเสร็จแล้วหัวหน้าเวรก็จะทำการเสิร์ฟเหล้าหลังอาหารอย่างธรรมเนียมตะวันตกโดยสมบูรณ์ เป็นต้นว่า บรั่นดี เป๊ปเปอร์มิ้นท์ และเหล้าอีกหลายชนิดประมาณ ๖-๗ อย่าง แล้วแต่พระองค์จะเสวยชนิดใด โดยมากพระองค์จะเสวยเพียงเล็กน้อย

พระราชจริยาวัตรในแต่ละวัน

ตื่นบรรทมเวลาประมาณ บ่ายโมง หรือบ่าย ๒ โมง แล้วเสวย

เครื่องเสวยชุดแรกหลังจากตื่นบรรทมนี้จะมีเครื่องฝรั่ง เครื่องไทยและเครื่องจีน เป็นต้นว่า ข้าวต้มและกับต่างๆ มีรังนกด้วย

เครื่องฝรั่งก็จะมีขนมปัง เนย แยม นมสด หมูทอดหรือห่านทอดหรือไก่ทอด หรือเนื้อวัวทอด มีสะเต๊ะ สตูบ้าง บางวันเสวยเครื่องฝรั่งแต่อย่างเดียว บางวันก็เสวยข้าวต้ม และกับต่างๆ อย่างจีน แต่จะเพียงเสวยเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น

เมื่อเสวยเสร็จแล้ว เข้าห้องสรง หลังจากนั้นจึงเสด็จเข้าห้องทรงพระอักษร เพื่อทรงหนังสือราชการของทบวงกรม ที่กรมราชเลขารับและเสนอเข้ามา

เมื่อทรงพระอักษรเสร็จแล้วหรือใกล้จะเสร็จ พนักงานกองคลังวรภาชน์ก็จะนำค็อกเทลเข้ามาถวายโดยส่งมอบให้แก่มหาดเล็กเวรห้องพระบรรทมเป็นผู้ถวาย หลังจากนั้น หัวหน้าคลังวรภาชน์จะตีฆ้องรัว ๑ จบกับ ๑ ที อันเป็นสัญญาณว่าเครื่องเสวยกลางวันพร้อมแล้ว ผู้ที่ต้องร่วมโต๊ะเสวยจะได้เตรียมแต่งตัวและมาคอยที่ห้องเสวย

เมื่อพระเจ้าอยู่หัวเสวยค็อกเทลแล้วจึงเสด็จลงห้องเสวย

มื้อกลางวันจะเป็นเครื่องไทย เช่น ปลาทูทอด ปลาย่าง น้ำพริก ผักจิ้ม เป็นต้น เครื่องดื่ม นอกจากน้ำแร่แล้ว ก็จะมีเบียร์หรือน้ำโซดา แต่ไม่มีเหล้า

เมื่อเสวยกลางวันเสร็จแล้ว พระเจ้าอยู่หัวจะทรงมีดำรัสกับบรรดาเสนาอำมาตย์ผู้ที่ได้เป็นผู้ร่วมเสวยประจำในเวลากลางวันนี้

หากเป็นพระราชจริยาวัตรในพระนคร หลังจากเสวยกลางวันเสร็จแล้วก็จะเสด็จขึ้นสรงแล้วทรงงาน หรือทรงพระอักษรต่อไปเป็นเวลานาน แต่ในกรณีที่ประทับนอกพระนคร เป็นต้นว่า ประทับที่พระราชวังสนามจันทร์หรือที่อื่นๆ นอกพระนคร เวลาเสวยกลางวันแล้วก็จะมิได้ทรงพระอักษร แต่จะไปทรงทอดพระเนตรฟุตบอล หรือกีฬาต่างๆ ที่มีคนเล่น หรือบางครั้งก็ทรงกีฬาด้วย

ครั้นเมื่อใกล้เย็นย่ำ พระองค์ก็จะทรงขึ้นสรงแล้วทรงพระอักษร หรือทรงพระราชนิพนธ์บทละครต่างๆ ตราบจนกระทั่งเวลาประมาณใกล้ ๓ ทุ่ม มหาดเล็กก็จะเสิร์ฟค็อกเทลถวาย

หรือในบางครั้งถ้าทรงพระราชนิพนธ์เพลินถึง ๓ ทุ่ม ๔ ทุ่ม การเสิร์ฟค็อกเทลถวายก็จะอยู่ที่เวลา ๔ ทุ่ม

หลังจากเสวยค็อกเทลแล้วก็จะเป็นเวลาตั้งเครื่องเสวยมื้อค่ำ ซึ่งพระองค์โปรดให้เลี้ยงอย่างดินเนอร์ใหญ่ คือมีอาหารฝรั่งและเหล้าฝรั่งครบ และก็มีกับข้าวไทยด้วยบ้าง

มื้อค่ำนี้พระเจ้าอยู่หัวเสวยเสร็จประมาณใกล้ ๒ ยาม หรือบางครั้งอาจเลย ๒ ยาม

ครั้นเสด็จออกจากโต๊ะเสวยแล้วบางวันโปรดจะเล่นไพ่ต่างๆ บางวันโปรดให้ซ้อมละคร

เมื่อถึงเวลาประมาณ ตี ๒ พระองค์จะเสวยเครื่องว่างและเครื่องเลี้ยงผู้เล่นละครซ้อมละครด้วย ในเวลาประมาณ ตี ๒ นี้มีเสิร์ฟวิสกี้โซดาด้วย

เวลาล่วงถึงเวลาตี ๕ พระเจ้าอยู่หัวจึงจะเสด็จขึ้นห้องพระบรรทม แต่บางครั้งถ้าซ้อมละครเรื่องยาวๆ ก็จะล่วงเลยถึงรุ่งเช้าฟ้าสาง พระองค์จึงทรงเสด็จขึ้นห้องพระบรรทม

ครั้นเมื่อพระองค์เสด็จเข้าห้องพระบรรทมแล้ว จะมีมหาดเล็กห้องพระบรรทมเปลี่ยนเวรอยู่ถวายงานนวดจนพระองค์บรรทมหลับไป

การเสด็จแปรพระราชฐาน

❊ ❊ ❊ ❊ ❊

ในการเดินทางสำหรับการเสด็จแปรพระราชฐานไปจากพระนครไปยังนครปฐมนั้น ในแต่ละปี **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ได้เสด็จออกจากกรุงเทพฯ เวลาประมาณ ๑๕ นาฬิกาเศษ โดยทรงรถยนต์พระที่นั่งจากพระบรมมหาราชวังไปลงเรือยนต์พระที่นั่ง ที่ท่าวาสุกรี และเสด็จขึ้นที่สถานีรถไฟบางกอกน้อย

จากนั้นประทับรถไฟพระที่นั่งจนถึงสถานีพระปฐม เวลาประมาณ ๑๗ นาฬิกาเศษ

เมื่อถึงแล้วพระองค์ทรงแวะลงนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ และประทับรถไฟต่อไปจนถึงพระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งอยู่ไกลไปอีกเพียง ๒ กิโลเมตร

โดยรวมระยะเวลาการเดินทางแล้ว อยู่ที่ประมาณ ๒ ชั่วโมง

ในการเดินทางเสด็จกลับพระนครนั้นก็จะมีหมายกำหนดการคล้ายกันคือ เสด็จออกจากสถานีสนามจันทร์โดยรถไฟพระที่นั่ง เวลาประมาณ ๑๕ นาฬิกาเศษ และเสด็จลงเพื่อนมัสการพระปฐมเจดีย์ที่สถานีพระปฐม จากนั้นจึงเสด็จประทับรถไฟพระที่นั่งต่อไปยังสถานีบางกอกน้อย

เมื่อถึงสถานีบางกอกน้อยแล้ว เสด็จลงเรือยนต์พระที่นั่งไปขึ้นที่ท่าวาสุกรี หรือท่าราชวรดิฐ จากนั้นประทับรถยนต์พระที่นั่งเสด็จเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง เป็นเวลาประมาณ ๑๗ นาฬิกาเศษๆ

โดยมากล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ จะทำพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาในช่วงต้นเดือนมกราคม จนเวลาล่วงเลยถึงพิธีตรุษสงกรานต์ คือตั้งแต่กลางมกราคมไปถึงกลางเดือนมีนาคม จะเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระราชวังสนามจันทร์เป็นนิจ ยกเว้นในบางปีที่ยังมีพระราชกิจมากมายที่กรุงเทพฯ ก็จะประทับที่พระราชวังสนามจันทร์เพียงไม่นานนัก ก็รีบเสด็จกลับหรือมิเสด็จแปรพระราชฐานเลยเป็นต้นว่าในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ และ พ.ศ. ๒๔๖๕ ที่เสด็จเลียบมณฑลปักษ์ใต้

โดยมาก **พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** จะโปรดที่จะเสด็จมาประทับ ณ พระราชวังสนามจันทร์นี้เมื่อย่างเข้าฤดูแล้ง อันเป็นเวลาหลังจากงานเฉลิมพระชนมพรรษาในช่วงเดือนมกราคม

ภายในอาณาบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ มีที่พักของเสนาอำมาตย์ ข้าราชการด้วยเช่นกัน ซึ่งล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ พระราชทานนามที่พักนั้นอย่างคล้องจองไพเราะ เป็นต้นว่า

เรือนพระนน **(บ้านท่านเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี)**

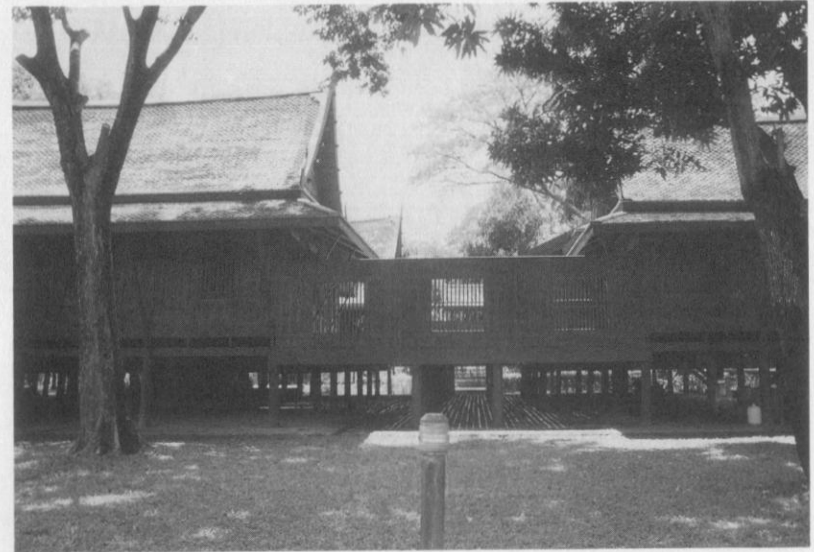
เรือนพระสุรดี (บ้าน **พระนนทัศน์ พึ่งบุญ อยุธยา**)

เรือนพระมนู (บ้านของนักเรียนมหาดเล็ก)

เรือนชานเล็ก (บ้านของข้าราชการกรมมหรสพ)

ทับแก้ว (เรือนกระจกสไตล์ยุโรป ที่พักของ **พลเอกเจ้าพระยารามราฆพ**)

ทับขวัญ (เรือนไม้แบบไทยแท้ ที่พักของ **พระยาอนุรุทเทวา**)

ที่ซุ้มพระวิหารเหนือ บริเวณบันไดใหญ่ขององค์พระปฐมเจดีย์ มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ถวายพระนามว่า **พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทิพย์ มหาวชิราวุธราชปูนียบพิตร** พระพุทธรูปนี้ แต่เดิมนั้นชำรุด ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีหล่อขึ้นใหม่ ด้วยเพราะเป็นพระพุทธรูปที่ทรงได้มาจากเมืองศรีสัชนาลัย จึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ เพื่อให้เป็นที่สักการบูชา

เมื่อล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงแปรพระราชฐานมาประทับ ณ พระราชวังสนามจันทร์นี้ พระจริยาวัตรหนึ่ง ซึ่งโปรดปรานมิได้ขาดคือการซ้อมรบเสือป่า และการฝึกซ้อมโขนสมัครเล่น

สำหรับการฝึกซ้อมโขนสมัครเล่นนี้โดยมากจะเริ่มขึ้นหลังจากที่พระเจ้าอยู่หัวเสวยพระกระยาหารค่ำแล้ว และเสด็จมาประทับ ณ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์

โดยมากพระองค์จะทรงอำนวยการเองคือ ทั้งทรงพากย์ และทรงเจรจา นอกจากบางครั้งพระองค์จะทรงแสดงด้วย โดยเป็นตัวพระฤาษี

บรรดาข้าราชบริพารที่ได้แสดงโขนสมัครเล่น ในชุดที่แสดง ณ พระราชวังสนามจันทร์นี้ได้แก่

เจ้าพระยารามราฆพ	เป็นตัว	พระราม
พระยาอนุรุทเทวา	เป็นตัว	พระลักษณ์
พระยาอุดมราชภักดี	เป็นตัว	ยักษ์อินทรชิต
พระยาดำรง	เป็น	ผู้แสดงการร่ายรำ
จมื่นสรรเพ็ชภักดี	เป็นตัว	ทศกัณฑ์
พระยาเทพสมบัติ	เป็นตัว	นางสีดา
พระยาสุจริตธำรงค์	เป็นตัว	สุครีพ
พระยานเรนทรราชา	เป็นตัว	หนุมาน

นอกจากนั้น ตัวยักษ์ ตัว ๑๘ มงกุฎ ตัวนางสนม กำนัล ก็จะสวมบทบาทโดยพวกมหาดเล็ก จางวางหัวหมื่น จนถึงหุ้มแพร นายรองมหาดเล็กวิเศษ และนักเรียนมหาดเล็กหลวง ก็ได้ร่วมเป็นตัวประกอบต่างๆ ด้วย

ดังนั้น ณ พระราชวังสนามจันทร์ ในยามราตรีจึงสว่างไสวพราวแพรวไปด้วยแสงโคมแสงประทีป ราวกับแดนสวรรค์ อีกทั้งยังถูก

กล่อมด้วยเสียงปี่พาทย์ เป็นที่ครึกครื้นเสนาะโสตนัก

บรรดาราษฎรชาวเมืองนครปฐมก็ได้มีโอกาสเข้าเฝ้า ดูการแสดงในพระราชวังอย่างใกล้ชิดอีกด้วย โดยพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในการแสดงซ้อมโขนหลวงนี้ไม่ได้มีการเล่นกันทุกคืน แต่ในบางคืนก็มีการแสดงละครปริศนาภาษิต

ละครนี้มีวิธีแสดงที่ไม่ธรรมดาเลยทีเดียว เพราะผู้แสดงจะต้องจับสลากว่า ฝ่ายใดจะได้แสดงก่อน

ละครปริศนาภาษิตนี้มีผู้แสดง ๒ ชุด ผู้ได้แสดงก่อนจะต้องเป็นผู้ตั้งปริศนาและผู้แสดงชุดหลัง เป็นฝ่ายดูและทายปริศนานั้นให้ได้

การแสดงจะต้องเป็นสุภาษิต เช่น วัวหายล้อมคอก เข็นครกขึ้นเขา เป็นต้น

ละครปริศนาภาษิตนี้ ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงใช้เป็นเครื่องสังเกตดูนิสัยใจคอของข้าราชบริพารว่าจะมีเชาวน์และไหวพริบ มีสติปัญญาเป็นอย่างไรบ้าง ด้วยเพราะในการแสดงนี้ ทั้งผู้ตั้งปริศนาและทายปริศนาล้วนต้องมีเชาวน์ไหวพริบ อันทำให้พระองค์ทรงสังเกตได้ว่าผู้ใดจะมีความปราดเปรื่องมากน้อยเพียงใดอีกด้วย

นอกจากการแสดงโขนและละครต่างๆ แล้ว พระราชวังสนามจันทร์นี้ยังนับเป็นที่ชุมนุมของเสือป่า กองเสนาหลวงอีกด้วย

ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ โปรดให้มีการฝึกภาคสนามย่อมๆ โดยใช้

ชัยภูมิรอบพระราชนิเวศน์แห่งนี้ และบางครั้งเลยออกไปถึงพระประโทน เวลาออกรักษาด่าน เวลามีการสอดแนมเดินข่าวหรือลาดตระเวน

พระราชกรณียกิจของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ที่ทรงกระทำ ณ พระที่นั่งพิมานปฐมในสมัยที่ยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร** ดังนี้คือ

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๖ โปรดให้ทรงตราพระราชบัญญัติป่าไม้

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๖ ออกประกาศพระราชบัญญัติผักตบชวาและประกาศให้ใช้พระราชบัญญัตินี้รวม ๑๑ มณฑล กับประกาศห้ามบรรทุกผักตบชวาไปในรถไฟ กับโปรดให้ออกพระราชบัญญัติรักษาคลองประปา พุทธศักราช ๒๔๕๖

วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๔๖๐ เวลา ๘.๐๐ ล.ท. โปรดให้เลี้ยง เป็นเกียรติยศแก่ **เซอร์ เอดวาร์ด บร๊อกแมน** รองผู้สำเร็จราชการ **เฟเดอรเต็ด มาเลส เต็ดส์ (สหพันธรัฐมลายู)** พร้อมทั้งข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายไทย และฝ่ายต่างประเทศได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครมิตรมีชัยสำหรับแสดงในโอกาสนี้ด้วย

วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๖๒ เวลา ๕.๐๐ ล.ท. เสด็จออกพระที่นั่งพระพิมานปฐม อรรคราชทูตญี่ปุ่นนำนายทหารเรือ ๗ นาย เฝ้าฯ มีพระราชปฏิสันถารตามสมควร และโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยงน้ำชาเครื่องว่างบนดาดฟ้า พระที่นั่งพิมานปฐม พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ทหารเรือเหล่านั้น

รัชกาลที่ ๖ ทรงฉายร่วมกับทีมฟุตบอลเสือป่า

วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๔๖๔ เวลา ๑.๐๐ ล.ท. เสด็จออกพระที่นั่งพิมานปฐม โปรดให้ **นายโรเบอร์ต เกรก** ราชทูตอังกฤษคนใหม่เข้าเฝ้าทูตอ่านคำกราบบังคมทูล ทรงตอบและโปรดให้มีการเลี้ยงอาหารกลางวันเป็นเกียรติยศ

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๖๔ เวลา ๑.๐๐ ล.ท. เสด็จออกพระที่นั่งพิมานปฐมโปรดให้ **นายเอดวาร์ด อี บรอดี** อัครราชทูตอเมริกันคนใหม่เข้าเฝ้าถวายอักษรสาสน์ตราตั้ง ทูตอ่านคำกราบบังคมทูล ทรงตอบ และโปรดให้มีการเลี้ยงอาหารกลางวันเป็นเกียรติยศ

ภายในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ นอกจากเรียงรายด้วยพระที่นั่งและพระตำหนักต่างๆ แล้ว ยังมีสิ่งก่อสร้างอันเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกไม่น้อย ดังนี้คือ

๑. ศาลาลงสรง
๒. โรงละคร
๓. สถานีรถไฟ
๔. เรือนพระกรรณสักขี
๕. เรือนพระยานนทิการ
๖. เรือนพระธเนศวร
๗. ทับเจริญ
๘. สะพานรามประเวศน์
๙. สะพานนเรศวร์จรลี
๑๐. สะพานจักรียาตรา
๑๑. สะพานสุนทรถวาย

สำหรับศาลาลงสรงในพระราชวังสนามจันทร์นั้น ปัจจุบันได้รื้อและย้ายมาปลูกในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร และโรงละคร ปัจจุบันได้ย้ายไปปลูกเป็นโรงพยาบาลเรือนจำจังหวัดนครปฐม

สถานีรถไฟแต่เดิมในพระราชวัง ปัจจุบันได้ย้ายไปปลูกไว้ที่พระราชวังหัวหิน

ทับเจริญนั้นได้กลายเป็นที่ตั้งของสถาบันพระธรรมภูมิภาคตะวันตกของมหาวิทยาลัยศิลปากรในปัจจุบัน

สำหรับเรือนพระยานนทิการ และเรือนพระธเนศวร ในปัจจุบันได้เป็นบ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัดและบ้านพักของผู้พิพากษา หัวหน้าศาลตามลำดับ

บรรณานุกรม

๑. จดหมายเหตุราชกิจรายวันรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๕

๒. พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเจ้าพระยามหิธร (ละออ ไกรฤกษ์) ราชเลขาธิการ

๓. พระราชวังสนามจันทร์ พระปฐมเจดีย์ เมืองนครปฐม (ราชกิจจานุเบกษา)

๔. จดหมายเหตุพระราชประวัติรัชกาลที่ ๖ โสมนัต เทเวศร์ สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น พ.ศ. ๒๕๒๓

๕. พระมหาธีรราชเจ้า โดยประยุทธ สิทธิพันธ์ สำนักพิมพ์สยาม

๖. เฉลิมพระเกียรติพระมงกุฎเกล้าฯ นวลผจง เศวตเวช โรงพิมพ์เจริญผล พิมพ์ในงานฉลองพระบรมราชสมภพครบร้อยปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๕๒๐

๗. พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว ๒๕๑๘

๘. การซ้อมรบเสือป่า พ.ศ.๒๔๖๒ และพระราชวังสนามจันทร์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ ๒๕๑๑

๙. งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๘

๑๐. กำเนิดพระราชวังสนามจันทร์และพระปฐมเจดีย์ มหาธีรราชเจ้ากับดอนเจดีย์อนุสรณ์ของเสือป่า และลูกเสือ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๑

๑๑. ชื่อถนนในพระราชวังสนามจันทร์ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

๑๒. เกร็ดพงศาวดารไทย โดย พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ สำนักพิมพ์บันทึกสยาม

